

Vre-reden, of onderwijs tot eendracht, vrede ende liefde, in dese tyden hoogh-noodigh

D.V. Coornhert

bron

D.V. Coornhert, 'Vre-reden, of onderwijs tot eendracht, vrede ende liefde, in dese tyden hoogh-noodigh', uit: D.V. Coornhert, *Wercken. Deel III*, Jacob Aertsz. Colom, Amsterdam 1630

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/coor001vrer02_01/colofon.php

© 2011 dbnl

VRE-REDEN,

Of

Onderwijs tot Eendracht, Urede ende Liefde, in dese tyden hoogh-noodigh.

Aenvvijsende

Dat een Christen tot sijn Geloof ende Leven de Vrede ende Liefde hebben moet om saligh te vverden.

Eerste Deel.

Geschreven over veel Iaren van een Godsvruchtigh Christen.

Ioan. 13.

Hier aen salmen kennen dat ghy mijne Discipulen sijt, so ghy malcanderen lief hebt.

Rom. 12.

Met alle menschen Vrede houdende, &c.

Mat. 5.

Saligh sijn de Vrede- makers, want sy sullen Gods Kinderen heeten.

Den Autheur vvenscht den onpartydighen Leser de Liefde ende Vrede van Godt den Vader door Iesum Christum onsen Salighmaker, sonder dewelcke niemant sijn geloof ende leven baten mach.

BY mijn selven, somtijts alleene sijnde, ende in mijn gepeyns vele ende diversche saken overhalende, slaende de ooghen mijnre ghedachten over alle nanatien ende soorten van volcke, Considererende de diversiteyt van leven, ende verstanden, de groote beroerte, trouble, twist, ende gheschil, die alomme is, so worde mijnen gheest benaut ende bedroeft, bysonder overdenckende de swaerste saken van deser werelt ghelijck als daer sijn de groote oorlogen, die wy alomme een menighte van Iaren gesien hebben, mette deerlijkheyt die daer deur geschiet is, ende bysonder nu ter tijt, daer so menigh mensch, jonck ende oudt, arm ende rijck, Edel ende onedel, ghetrocken, ghesolt,

ghepersequert, ghequelt, benaut, ende bedroeft is, ende noch nieuwers troost, solaes, noch hulp en vindt: maer alomme verdruckt ende onder de voeten gheworpen wort, dat so deerlijck te beklaghen ende te jammeren is. Siende over d'ander zyde het groot bedroch, de valscheyt, onrechtvaerdigheyt, de hovaerdye, overdadigheyt, ende gierigheydt, die nu alomme onder 't volck regneert, ende dat de Godtloosheydt slaet inde plaetse der rechter vonnissen, ende onrechtvaerdigheyt, inde plecken der Iustitien ende gherechte, so den Ecclesiastes seydt, soo werde ick buyten ma⁺ten (segghe ick) bedroeft ende beangst in mijnen gheest. Ende soo veel te meer noch, als ick mijn ^{+Eccle.3.} ooghen sla opte Kercke Christi, de welcke soo buyten maten mismaeckt wordt over alle zijden, ende in alle manieren, sulcks dat een Christen herte haer ghedaente aenziende, van rouwe beswijcken moght.

Besiet alomme de ghene die henluyden vermeten van desen de hoofden te sijn, siet wat huysen ende wat goedt ende rijckdom dat zy poghen te verkrijghen, ende hun selven groot ende machtigh te maken, oock om ⁺heerschappy te hebben, daer Christus nochtans tot hen spreect: De Princen der Heydenen useren heerschaypye ^{+Mat.20.25.26.} over heurluyder ondersaten: Maer ghyluyden niet also, maer die de meeste is onder u Liedem, die sal sijn als de minste ofte der anderen Dienaer. Ooc ist een sake wel om droeve te sijn, dat onder den ghenen die hen vermeten de kennisse van Godt ontfanghen te hebben, so cleynen accoort ende eendrachtigheyt is. Ende datse meest alle van so diversen verstande sijn, ende onder malcanderen daer over twisten, kijven kabbelen, ende d'een den anderen veroordelen ende verdoemen, waer uyt eyndelijck oock haet ende nijdt komt, partyschap ende Secteryen: Wie en soude hier inne niet beroert sijn? Wie en soudet niet verwonderen? Wie en soudet niet beschreyen? dat wy om wat divers verstandts van eenighe passagien der Schrifturen, daer oock somtijds so door vele niet aen en hangt, malcanderen vervonnissen, malcanderen verdoemen, met malcanderen kijven ende strijden, ende malcanderen so haten? Wie (segghe ick) bysonder die daer segghen die Catholijcken te sijn. Hoe soude daeromme yemandt van de ghene die daer noch inde duysternisse wandelt, t'onsewaerts keeren cunnen, al waer dat hy begonst sijne groote abusen ende dolinghen te kennen daer hy ziet onsen grooten haet ende nijdt tot hunluyden, ende alomme so divers verstant.

Het gaet nu met ons allen toe, soo't hier voortijts met die van Corinthen dede, daer d'een seyde: Ick ben Pauli, ick Apollinis, ick Cephe, ick Christi. Want d'een seydt nu: Ick houdt mette Roomsche Kercke, d'ander ick met Luther, d'ander ic met Swinglius, Oecolampadius, ick met Calvijn, ick met Menno Symonsz. ick met Adam Pastor, ick met David Ioriszoen ende alsoo voorts: ende die Luthers ghesindt is, veracht ende vervonnist alle d'andere, ende also bysonder⁺ die ander d'andere, d'een heet den eenen Ketter, d'ander Swermer, d'ander Heyden, d'een verwijst, d'ander ^{+1.Co.4 Mat.7. Marc.4. Rom.2. ende 14.} verdoemt. Daer ons den Heer nochtans soo claerlijcken verboden heeft te vonnissen voor den tijt.

Maer ghy sult by avontuere nu segghen Hoe? En salmen openbare lachteringe Gods ende ketterye niet wederstaen? Ia men wel, maer ick wil datmen sulcke wedersta met Godts woordt ende anders niet, met alle onderwijsinghen ende sachtmoedigheyt, soo Paulus dat leert, 2.Tim.4. Ende niet met bespottinghen, ofte met d'een den anderen vileynigheyt ofte injurie aen te segghen, ofte door vyantschap ende ghekijf, maer met malcanderen te vermanen als broeders, verdraghende d'een den anderen, met alle soethertigheyt, so ons Paulus dat alom leert, 1.Thes.5. 2.Thes.3. Gal.6. Ick en

weet niet hoemen dat goedt maken can, dat wy dus onder malcanderen twisten, kijven, ende ⁺ d' een den anderen veroordelen ende verdoemen om eenigh contrarie verstandt, 't welck somtijts van geen groot ghewichte ofte importantie en is. ^{+Nota.}

Och! verstonden wy altemet elckanderen wel, wy souden bevinden, dat wy niet so verre van elckanderen en sijn, als wy meenden: Waeromme en verbeyden wy dan niet de bekeeringhe van onsen naesten, met alle lanckmoedigheyt? Het soude moghelijk geschieden, datse van selfs over een comen souden, die ghy niet met krachte en hebt cunnen bedwinghen.

Ende hieromme ist dat den Heere seydt, datmen de Zisanie ofte Crocke niet uyt trecken en sal voor den ougst, Math. 13. Noch vonnissen voor den tijt, 1. Cor. 4.

Lach my de saecke so deer niet op't herte, ende hadde ick niet ghesien so groote faulten hierinne over alle sijden, hier af en soude ick so veel niet spreken of schrijven, want sonder twijffel hier inne over alle sijden grootelijcken ghezondicht wordt.

D'opinion die wy bevechten sijn dickwils verdraghelijcker, dan den twist die wy daerom nemen, ofte de woorden die wy daer toe brenghen: want wy somtijts tot sulcke stoutigheyt van vonnissen, ende tot alsulcke verbittertheyt van spreken comen, dat alle Christelijcke zebaerheyt, ende alle wijsheydt ende verstandt besijden schijnt gheset te wesen.

Maer alsoo gatet hedendaeghs toe, dat niemandt eenen anderen hooren ofte wijcken wil, een yeghelijk wil by den sijnen blijven, hoe schurf den hooft dat hy oock hebben mach ende hoe claer hem dat ghetoont mach worden, het onse moetet beste wesen wattet kost, ende hier mede noch niet te vreden wesende, wy de ghene haten die niet recht van onser opinie en sijn, wy verdoemense, wy vervolghense, ende wy doodense.

O Christe, Autheur van alle sachtmoedicheyt, pays ende eendrachtigheydt, wilt doch mette ooghen dijnre ghenade u volck aensien ende wilt uwen pays ende liefde uyten Hemel laten dalen, ende niet langher aldus uwe kinderen in sulcken twist ende oneenigheyt laten blyven.

O Christene Zielen ende lieve Broeders, keert u doch een yegelijk af van desen twist, beziet wat u luyden betaemt, die daer ghelijc Kinderen Gods sijt, ende eenen Uader hebt inden Hemel, van waer ghyluyden een yeghelijk hope der saligheyt verbeydende sijt: Keert u luyden tot de liefde, pays, ende eendrachtigheyt, ende sijt ghyluyden noch in eenighe saken kranck ende ghebreckelijck, so

wilt u lieden hier inne doch beteren, ende latende allen twist, V.L. schickende tot die vrede, Liefde, ende eendrachtigheyt, want dat het bysonder point van een Christen leven is, ende 't gunt dat Godt van ons boven alle saken begheert, ende waer deur men alleen zien ende kennen can, wie dat Christi⁺ Discipulen sijn: *so ghy dat niet en hebt*. Hoe soude de werelt ghevonnissen connen dat wy Christus Discipulen sijn, ^{+Ioan 13, 35 Isai.61.9.} als wy dus al in discordie sijn, ende malcanderen verachten, versmaden, haten, benyden, verbannen? Geloof my, also langhe als wy in dusdanighen⁺ staet sijn, dat den Heylighen Gheest niet comen en sal: Veel beter waert naer mijn verstant, ^{+Ioan.14.} eenighe opinien die niet puer recht en waren, in onse broeders te verdraghen, dan so groote sware vyandtschappen daeromme te nemen. Wy hieten den zeel ofte jaloersheyt des Heeren te hebben, maer ick duchte dattet somtijts den zeel of yver des Duyvels is, die een doodtslagher is vanden beginne, Ioh.8. ende vanden beginne uyt gheweest heeft om den mensche tot discordie, twist, ende oorloghe te brenghen.

Alle Pays ende liefde komt van Godt, die daer selve de liefde is, 1.Ioh.4.

De duyvel wetende dat Godt niet so wel en behaecht als de pays ende liefde, doet alle moeyte om te maken onpays, discordie, oorloghe, haet, ende nijdt, *etc.*

Beziet van Cain af, die sijnen broeder doot sloegh, de Historie voortaan, ghy sult bevinden datter terstondt alomme twisten, ende oorloghen opgheresen ende gheweest sijn, tot desen onsen tijt toe, ende hoe dat de Duyvel onder de Godtloose openbaerlijck oorloghe maect, ende groote ghevechten ende doodtslaghen: Uoorts hoe dat hy onder enigh deksel van deugheden, by eenighe subtijle middelen, den twist onder den geleerden ende gheloovighen brengt, ende daer meest accoord ende liefde behoort te sijn, dat hy daer meest diligentie toe doet om onpays te maken, gelijk tusschen man ende wijf, susters, broeders, Uader, Kindt, *etc.* Soo datmen hier dickwils groote twisten uyt cleynder oorsaken ziet komen: Maer de meeste, ende de hinderlijckste sijn de ghene die den gheheelen lichame der kercken aengaen, waer af wy hier bysonder spreken.

Nu als dan de Duyvel dese in trouble stellen can, so triumpheert hy, want hy hier op bysonder uyt is. Daeromme als wy dit zien wy te meer behooren te waken ende te bidden, want al is de Duyvel sterck om onvrede te verwecken, Christus is noch veel machtigher om pays ende vrede te maecten. Laet ons dan eenpaerlijck bidden, laet ons waecken ende de moet niet verlooren geven, hy is sterck die daer Israel bewaert.

Och! oft ick nu hadde de eloquentie van Cicero, of Demosthenes, of veel meer die sterckte ende gratie, ofte gave des Gheest Gods, om te kunnen mijn Broeders (deur persuaderen) so verre brenghen, dat zy heurluyden afkeeren wilden van de discordie ende tweedrachtigheyt, ende besijden zettende alle eyghen goet-dunckentheydt, met alle eyghen behaghen, ende alle opinia⁺terheyt, henluyden keerden tot dien lieffelijcken *Peys Gods, de welke alle verstant te boven gaet*, ^{+Rom.13. 1.Tim.1.} so Paulus seyt Phil.4. Ende totter Eendrachtigheyt ende Liefde keerden, de ⁺ welke *daer de volmaecktheyt ende perfectie des VVets is*. ^{+Colos.3.}

Och hoe lieffelijcken saecke waer dat om zien, waer't dat wy accort sijnde, ende eendrachtelijck ghesindt, met eenen monde ende herte den Heere loofden, soo Paulus schrijft Rom.15. Ephes.5. Colos.3. Ende so dat ooc David zinght, Psal.133. *Siet (seydt hy) hoe goeden ende geneuchelycken sake dattet is de Broeders eendrachtelycken te wonen onder malcankeren, &c.*

My dunckt dat ick dit ghevoele in mijn herte, ende zie hoe grooten vreught dattet zy soo als oock een yeghelijck ghevoelen mach die eenighe Lieffelijckheydt in hem heeft. Waeromme ick te meer verwondert ben, dat wy niet meer debvoirs en doen om hier toe te komen, ende malcanderen niet meer hier toe en vermaen, ziende de discordie daer wy in sijn, ende de twedracht die nu alomme onder den Thealoganten is: 'twelck aenmerckende wy anders niet en behooren te spreken, te schrijven, te zinghen, dan dat ons tot pays vrede, accoordt, eendracht ende liefde soude brenghen moghen: Aenghesien dat dit het principale point van een Christen leven is, ende 'tgunt dat Godt bysonder van ons eyst, ende daer't al aen hanght, het eerste ende het laetste.

Een Heydens Poet heeft dit wel connen verstaen, te weten, dat de Pays het meeste is dat den mensche op deser werelt soude connen gheschieden, dewelcke seydt aldus: *Pax optima rerum, quas Homine novisse datum est. Pax una Triumphis innumeris potioir.* Dat is: Het beste van alle saken die den mensche hier hebben of weten can, is de pays ende vrede, beter dan veel Triumphe, etc.

Wat sullen wy dan nu segghen die Christenen sijn? Den welcken van God den pays inde Werelt ghebrocht, ghegheven ende ghelaten is, als Christus onsen Salighmaker in deser werelt quam, gheboren sijnde vande Maghet, ende dat de Enghelen de Herders boodtschapten die blijde boodtschap, seggende: Heden is u l. de Salighmaker des werelts, etc. So hebben zy met eene oprijgende stemme ten Hemelwaert gezonghen: Glorie zy Godt inden Hooghsten, ende opter aerden⁺ Urede den Menschen die van goeden wille sijn. +Luc. 2, 14.

Desen pays heeft Christus sijnen Apostelen oock ghelast te boodtschappen alomme, daer zy dat Heylighe Evangelie predicken, ende in wiens huys zy treden soudent, seg⁺ghende: Pays ofte Urede zy desen Huyse. Ende als Christus uyt de werelt schiedt, soo seyde hy tot sijnen Discipulen: *Mijn pays die⁺ gheefick u, myn vrede⁺ die laet ick u.* Ende nu vander doot verresen sijnde, comende tot sijne voorsziede Discipulen, het eerste dat hy tot henluyden was spreekende, was *Pax vobis.* Dat is: Pays zy met u luyden. Dit dient wel ghemerckt ende ghenoteert. Oock dat⁺ Paulus in alle sijn brieven eerst ende alvoren wenscht elcken ghenade ende Pays, +Ioan.14 Luc.24
schrijvende aldus: *Ghenade ende Pays zy u luyden van Godt den Vader ende Christo Jesu onsen Heer, &c.*

Hier uyt, ende uyt noch ontelijcke andere plecken wy mercken mogen, hoe grootelijck te achten is de vrede dewelcke alle verstant te boven gaet, soo als Paulus schrijft Philip. 4.Capit.

Is dan den pays soo grooten saker als dat den Christenen niet soo nootsakelijck en is, noch so en betaemt als dien, ende de Liefde, die soo t'samen ghevoeght zijn datse niet en connen verscheyden zijn, hoe comt het dat onder ons (die daer de oprechte Catholijcken gherekent willen zijn, ende ons beroemende de rechte kennisse der Euangelischer waerheyt te hebben, ende onder hunluyden so veel twists, discoorts, ende divers verstant is? Waeromme verachten wy dus malcanderen om een diversch verstant? Waeromme veroordeelen wy, waeromme verdoemen wy malcanderen, ja oock haten ende vervolgen?

Hier op pleghen de sommighe te segghen, dat sy niemant en verdoemen, maer datse de schrift verdoemt? ja dat segghen sy, die de schrift so verstaen, maer de andere verstaense anders, wie sal nu henluyden scheidt? Sijt beyde lijdtsaem, het sal moghelijck gheschieden hier naer dat ghy sommighe saken sult worden verstaende, ghelijck als hy doet, die ghy nu berispt, ende hy oock sommige, ghelijck ghy die verstaet. Maer seght daer een weder op: het is klaer dattet Ketteryen zijn dat dese voortstellen, ende zijn als sulcx ghegewesen by andere Leeraers ende Concilien: Paulus leert my dat ick een Ketter, na dat hy eens ende anderwerf vermaent gheweest heeft, schuwen sal, 1.Timot.3. Dit is wel waer, maer schuwen en is niet haten ofte verdoemen, ende is oock mogelijk dat Paulus hier niet en spreeckt van sulcke Keters als ghy verstaet. Wy zijn al te vroegh op, wy vonnissen al te tijdelijc, ende dickwils 'tgunt dat wy noch niet en verstaen, siet wat daer by staet, wetende dat hy verkeert is, ende dat hy sondight, als deur zijns selfs vonnisse verwesen zijnde: dat is die met eenen quaden opghesetten wille opsniaer blijft, in zijn dolinghen die hy weet doolinghen te zijn, sulcke hope ick datmender niet vele en vint, maer datse meest menen goede cause te hebben, ende wisten sy beter, of consten syt anders verstaen sy soudent anders houden. Sijnder eenighe die wel weten dat sy de beste cause niet en hebben, nochtans d'andere vervolgen die beter cause hebben dan syluyden, die laet ick daer, den Heer salse vonnissen: maer dat de gene die Gods waerheydt breeder ontfanghen hebben, d'een den anderen soo nijdelijck ende schimpelijck, immers onlijdtsamelijck aenvallen ende vonnissen, en can ick niet verdragen, voornemelijck inden Theologanten die den Urede hooren te verkondighen ende tot liefde ende eenigheydt meest te verwecken: daert contrarie geschiet.

⁺ Maer seght ghy wederom, Paulus leert ons dat wy *malcanderen straffen ende berispen sullen, 't zy tydt ofte ontydt*, maer wat volgher: *met alle soetigheyt* (seydt ^{+2.Tim.4.} hy) ende⁺ onderlinghe, ende totten Galaten seydt hy aldus:

Broeders is daer eenigh mensch overvallen van eenigh misdaet, ghyluyden die geestelijck zyt, wilt sulck een verstercken deur den Geest des sachtmoedigheydts, draeght d'een des anders last, want laet hem daer yemant dencken dat hy yet is, daer hy nochtans niet en is, hy bedriecht zyns selfs sin, &c. Totten Romeynen 15. seydt hy aldus: VVy die sterck zyn behooren de kranckheyt der krancken te draghen, ende niet ons selven te behaghen. ^{+Galat.4.}

Waert dat wy dese woorden wel ghenoteert ende gade gheslegghen hadden, wy veele en souden niet soo verwaent ende opgheblasen zijn, ende en souden onse broeders niet haten, die niet in als met ons en gevoelen: maer wy souden hun

verdraghen ende vermanen als ons Broeders, ende hun niet houden als vyandt, soo dat Paulus oock leerd, 2.Thess.3.

Indien (segt hy) daer yemandt niet en obediert onse woorden, desen Schrijft ons over by brieven, ende en hebt geen ghemeenschap met hem, op dat hy hem werde schamende, maer en hebt hem niet als vyant, maer vermaent hem als u broeder; &c. Uolchden wy desen Paulum, het soude eyndelyc al wel zijn, maer my dunckt dat hier af over allen zijden groote faute is, ende hoe heylich dat oock de menighe meynen te wesen, so bevintmen nochtans in heurluyder spreken, schrijven, ende argueren, verwaentheydt, eyghen liefde, eyghen behagen, ende verbitterheydt. Ende so veel isser af, dat wy de Schrift niet handelen, noch daerof met malcanderen disputeren, of die malcanderen leeren ende onderwijsen kunnen, wy twisten eyndelinghe, ende vervonnissen malcanderen, soo wanneer wy malcanderen niet en kunnen verstaen, of wanneer wy van diverschen verstande vallen, den anderen gheen vryheyt latende. Dit is te beklagen, ende dit ist dat ic beschreye. Maer seydt daer nu yemant, of onse partye so onredelijck is datse haer in gheender manieren en wilt laten genoeghen ofte onderwijsen. Ghy segt wel, maer 'tselve dat u dunckt, en dunct uwe partye niet, wie sal u luyden nu scheyden? Paulus leert ons dat wy niet twisten en sullen, maer dat wy oock de quade verdra^ghen sullen, ende seydt aldus: Laet (seydt hy) varen sotte ende onghelerde questien, wetende datse twist inne brenghen, als dattet niet en ^{+2.Tim.2.} betaemt een dienaer des Heeren te sijn, maer dat hy paysibel zy tegens een yegelijck, bereyt om t'onderwijsen, ende dat hy verdraghe de quaden niet sachtmoedigheydt, onderwijsende de wederspanninghe om te bekennen de waerheydt, ende dat sy keeren moghen uyt de banden des Duyvels, die daer van hem gevangen zijn tot zijnen wille, etc. Dit is bysonder teghens de ghene ghesproken die teghens de waerheydt staen, ende eenighe verdraeyde opinien ofte Ketteryen hielden, soot goet te mercken is die de woorden wel gade slaen wil, in d'eerste Epistel totten Thess. int. 5.Cap. seght hy wederom aldus: Wy bidden u lieve broeders, vermaent de onghelerde, troost de kleynmoedighe, helpt de Crancken op, ende zijt lijdtzaam ende patientigh teghens eenen yegelijck, etc.

Item inden tweeden brief cap.3. Item, 1.Timot.2. 2: Timoth.4. etc. Totten Ephesien 4. Seght hy aldus:

Ick vermane u luyden ghevangen synde in den Heere, dat gy wilt wandelen soot betaemt in u luyder roepe daer ghy inne geroepen syt, met alder onderdanigheydt ende soetigheydt van herten, verdraghende malcanderen deur de liefde, ende doende neerstigheydt om t

houden de Eenigheyt des geests deur den bant des vredes.

Item, *alle verbittertheyt, alle opgeblasenheyt, alle gramschap, roeping, ende quaet spreken zy van u l. geweert met alle quaetheyt, sijt teghens malcanderen beleeft ende genadigh, ghevende malcanderen toe, ghelyck als God u luyden toeghegheven heeft door Christum.* Siet Col.3. Pet.3.4. Iac.5. etc.

Isser nu gheenen middel om dese voorseyde Lessen te volghen, ende om te connen maken dat de ghene die nu daer eenigh licht ontfanghen hebben, soudent ghemeeen onder malcanderen moghen veraccorderen, so datter gheen twist meer en ware ofte ghekijf, ende dat zy aengaende de opinien over een droeghen, also verre het conste ghesijn, ende daer't niet en const ghesijn dat een yeghelijck den anderen verdroeghe ende in sijne vryheyt liete, totter tijt toe dat d'een ofte d'ander anders gheopenbaert wierde, op dat wy also eyndelinghe tot eenen verstande, ende accorde comen moghten, daer toe ons Paulus soo dickwils vermaent ende so vriendelijcken smeeckt, segghende (Phile.2.) aldus: Is daer eenighen troost dan in Christo, is daer eenigh solaes der liefden, isser eenighe ghemeenschap des gheests, isser eenighe hertelijckheydt ende barmhertigheyt, so vervult mijn vreught, op dat ghy ghelijck ghemoet sijt, ghelijcke liefde hebbende, ghelijck ghesint, ghelijck ghevoelende, datter niet en gheschiede deur twist ofte deur ydele glorie, maer deur ootmoedigheyt, den eenen achte den anderen beter dan hem selven, niemant en zie uyt na 'tgunt dat eenen anderen aengaet, de affectie zy in u luyden die was in Christo Iesu, etc.

Och hoe soude yemant ons naer de geestelijckheyt, die wy nu in zien, bet te propoost spreken, ofte yet segghen dat ons bet soude moghen dienen? Ofte hoe soude yemandt de affectien ende passien die nu onder ons sijn, daer deur ons dit gheschil comt, bet connen gheschilderen dan Paulus hier doet? Hoe soudemen stercker, lieffelijcker ende betreckelijcker woorden connen ghebruycken?

Indien ons dese niet en roeren, niet en sal ons roeren, gheen Orateurs ofte Poeten en sullen yet ghedoen: Maer wilden wy dese woorden wel verstaen ende overleggen, ende al wel wegghen, het waer onmogelijck of wy en soudent ons eyndelijck tot eenighen accoort schicken, maer die dit niet doen en wilt, maer liever heeft te blijven hackelende ende kijvende, dese is, so Paulus seght 1 Tim.6. Opgheblasen, niet wetende, maer rasende naer questien ende strijdighen der disputien, waer uyt dat komen, daet, kijvinghe, quaetspreken, ende quade bemoedinghen, verlooren arguatien der menschen van ghecorumpeerden verstandt, den welcken de waerheydt benomen is, die meynen dat het ghewin Godsdienstigheyt is.

Siet doch, O lieve Broeders ende merckt wel uyt de voorseyde plaetsen van Paulus, ende al gheconsidereert, overleghet ende beziet, of ghy ghesondeert sijt om alsoo te twisten ter cause van divers verstant ende questie die nu inder Religie is, als men alomme meest doet?⁺ Ghy hebt hier boven dickwils ghehoort dat dit behoort verতোont te sijn met alle onderwijsinghe ende sachtmoedigheyt, met alle +2.Tim.4. lijdtsaemheyt, ja met bedinghen ende smeeckinghe. Maer seydy: men mach de dolinghen ende Heresien niet alsoo laeten verwoeckeren. Het is wel waer, maer ick en vinde gheenen anderen middel dan desen die nu hier gheseydt is. Alsoo langhe als wy van sulcken verstande sijn dat ons dunckt datter meer hanght aen een wat divers verstandt van eenighe plecken der Schrifturen dan aen dien peys, eendrachtigheyt ende Liefde, ende dat wy toelaten datmen die breke om d'anders wille, het meeste verliesende om 'tminste, ende meynende dat simpel doolinghe

meerder is dan twist, ghekijf, haet ende nijdt: In summa, dat de querele⁺ meerder is dan de liefde, soo langher isser cleynder hoop van beteringhe, want die niet en weet dat den vrede ende Liefde het meeste is van al datter is, ende alle verstant (hoe hoghe dattet zy) te boven gaet Phil.4.7.2. Corint.13.11. 1. Cor.13.2.13. die en weet noch niet. ^{+Nota}

Oock alsoo langhe als een yeghelijck soo deur vast by den sijnen blijven wilt ende elck een soo ketelachtigh blijft dat hy gheen ander verstant en can verdraghen dan 't sijne, soo en sal't oock niet sijn: Maer so wanneer dat wy so verre komen dat wy van desen twist moede werden, ende werden ziende hoe groote schade ende verachteringe datter in het Christendom gheschiedt deur desen Twist ende scheidynghe vander Liefde ende pays, ende watten vervorderinghe datter comen soude deur ons accoort ende eendrachtigheydt, soo sullen wy ons werden wat buyghende, ende biedende alomme pays, liever wat wijckende dan dus te blijven strijdende om een wat divers verstant, wantet sijn mach datter onder alle Secten eenighe goede sijn, ende niet te bemoeden is dat alle de Nestorianen of Arrianen, of andere diergelijcke verlooren sijn, so zy heden en zyn, is te hopen die onder de Griecken, Moscoviten, Armenianen, Abissinen, ofte die onder Priester Ian, of in Indien wonen, de Heere kent de sijne, hy die alleen de ondersoecker der nieren ende kenner der herten is.

Ick en twijffel oock niet, of onder alle Secten eenighe sijn die oprechtelijck den Heere soecken, ende die om de doot niet gaer⁺ne Godt noch de waerheydt ('twelck Godt selve is) af-gaen soudent, noch anders gheloven dan na sijn woort, 'twelck een yeghelijck verstaet na dat hy Leeraers ofte uytleggers ghehadt heeft. ^{+1.Ioan.4.}

Uele sijnder, wisten zy beter zy soudent beter geloven: terwijl leyden zy een oprecht ende ghestadigh leven, sulcke en soude ick niet gaerne verdoemen, of zy soudent moeten seer vreemde opinien houden: Maer ick laet varen hoe verre dat hem dusdanighe dolingen strecken, ende wat dolinghen sijn, die verdoemen ofte wanneer dat zy verdoemen, hier toe dient eenen anderen tijdt, wy willen alleen onsen broeder deur eene corte Oratie vermanen ende stijven tot Urede, Eendrachtigheydt ende Liefde, sonder de welcke niemant God sien en sal, Hebr.12. Och of Godt nu so mijnen mont opende dat ick conste met sijne woorden soo mijns Broeders herten roeren dat zy alle discoort, vervreemtheyt ende twist bezijden stellende, patientelijck ende lydtsamelijck d'een den anderen begonsten te hooren ende te verdraeghen, ende dat

elck meer diligencijs dede om met sijnen Broeder lieffelijck over een te comen, dan om hem met gheweldt te trecken tot sijnder opinie, want die dickwils meent de beste opinie te hebben en heeftse niet, so wy dat dicwils by ons selven bevinden.

Ende oock soo sijnder veel opinien sonder de uysterlijcke kennisse van de welcke men saligh can sijn, oock soo en verdoemen alle ketteryen ofte onrechte opinien niet, bysonder als men de Schrifture wel overleyt hebbende de sake niet anders verstaen, en can, gemerckt Paulus beschrijvende eenen Ketter ende daer af diffinitie ghevende, onder andere seght dat sulck een zondigt, *die deur sijns selfs vonnisse veroordeelt sijnde*, dat is, na dat hem sijn ketterye ten diverschen stonden betoont is, soo dat hy in hem selven wel verstaet dat hy onghelijck heeft, nochtans blijft malignerende ende opiniaterlijck by den sijnen, ghelijck dat hier boven gheseyt is.

Ende is te meer te verwonderen dat de werelt soo verre heeft derven komen, dat zy een die zy voor een Ketter houdt, ende dickwils nochtans gheen en is, ende die oock sijn opinie in eenigher manieren by der Schrift proeft, derft vervonnissen, onthalsen, verdrencken, verbernen, *etc.* Daer Paulus sulck een Ketter als die daer hem selven vervonnist ende opiniaterlijck doolt, allen ghebedt te⁺ schuwen, ende daer te laten. Ende dat Christus oock verbiedt dat onkruydt uyt te trecken voor den ougst: Maer dit wert elders noch breder betoont, alleen spreken wy hier van den twist ende verscheydinghe die onder de ghene is die hunluyden ghelijckelijck vander Evangelischer waerheydt beroemen, der welcken discoort ende divers verstandt seer te beklagen is. Maer noch veel meer de questien ende swaere vyandtschappen die zy om het selve nemen, sulcx dat zy malcanderen versmaden, misachten, veroordeelen, bijten, haten, *etc.* ^{+Tit.3. Mat.13.}

⁺ *Maer siet toe* (seght Paulus) *indien ghyluyden malcanderen byt ende verslint, dat ghy oock niet deur malcanderen te niete en gaet.* Ghelooft my, het en mach aldus niet blijven staende, de liefde die daer den bandt der perfectien ofte volmaecktheyt is, die moet de⁺ overhandt hebben, ende boven al spannen, ende niet en macher meerder ofte pretieuser by ons sijn, wantet al inde Liefde ghesloten is, so als ghy hebt. ^{+Galat.3. +Colos.3.} Mat.22. Rom.13. Gal.5 1.Tim.1. Iaco.2. *etc.*

Ende daeromme ben ick te meer verwondert dat de Doopsghesinden (die hun boven alle andere beroemen de alderperfectste te sijn) dien voorseyt bant der volmaecktheyt also besijden zetten connen, te weten, de liefde, ende dat in alsulcker voeghen datse alle andere die niet recht van heurluyder opinie en sijn, versmaden, misachten, verdoemen, ende als Heydenen of wereltsche Menschen houden. Oock mede datse luttel ofte gheen aelmisse en doen anderen dan die gheheel van heurluyder opinie sijn, daer Paulus nochtans leert, maer bysonder den huysghenooten des geloofs. Ic en can dit niet verstaen, zy en derven niet deur den tempel gaen, zy en derven naeu eeten, zy en derven niet segghen, Godt gheve u zeghen, maer terwijlen falen zy int aldermeeste, te weten, inde Liefde ende teghens de peys, zy versmaden heuren naesten zy verdoemen, ende dickwils en verstaen zy selve niet waeromme. Ende hier inne zy te onverdraghelijcker sijn, datse selve meest ongheleert sijnde, alle gheleerden spotten ende versmaden, ende niet alleene de ghene van onsen tijden, maer oock de ghene die hier voortijds gheweest sijn, vanden tijdt der Apostelen af, als Ireneum, Tertullianum, Origenem, Abrosium, Augustinum, Hieronimun, *etc.* Steunende alleen op haerluyder Leeraers: Ende mits datse so vast daer op staen, ende anders meest al ongheleert sijn, so canmense te qualijcker afsetten van datse eens opghenomen

hebben: Maer datse noch hier en boven so verwaent sijn dat zy alle andere verachten ende veroordelen naer de simpelheyt ende *naeuheyt der consciëntien*, ende oprechtigheyt van leven daer zy hun van beroemen, en can ick van hunluyden niet verdraghen.

Dit ist dat ick dus over beyden zijden beclaghe, ende segghe dat te beschreyen is met bloedighe tranen: Dit segghe ick niet alleen vande Doopsghesinden, maer oock van alle d'andere int ghemeen, als van de Romanisten teghens de Lutheranen, van de Lutheranen teghens de Swinglianen, of soo zy die noemen Swermers, van de Swinglianen teghens de Calvinisten of Ghereformeerde, dese oock onder den anderen, sulcks dattet deerlijckom hooren is hoe dat d'een den anderen beschempt, versmaet, veroordeelt, verdoemt ende questie moveert, bysonder oock om den zin van dese woorden des Heeren: *Neemt eet dat is myn Lichaem*, daerse nochtans al te samen om de waerheyt der *voorsejde* woorden eens sijn, ende daer en boven noch wel weten dat Christus dat waerdighe Sacrament sijns lichaems ende bloedts instellende, daer mede de pays ende liefde tot malcanderen so dier bevolen heeft.

Waeromme en hooren wy dan malcanderen niet in alder patientie?

Waeromme en vermanen wy dan malcanderen niet met alle sachtmoedigheyt?

Waeromme en trecken wy d'een den anderen niet met alle lieffelijckheyt, soo Pauslus ons dat alomme leert, als men hier boven ghezien mach hebben? 1.Thes.5. 2.Thes.3. Rom.15. Ephes.4. Colos.3. etc.

Och lieve Broeders in Christo onser aller Salighmaker, wilt doch eens tot u Luyden selven keeren, wie ghy sijt (want wy hier inne doch al ghefaillert hebben) ende ziet waer toe dat ghy ghekomen sijt, beziet hoe leelijcken, schadelijcken, ende verdoemelijcken saecke het is dat de ghene die onder malcanderen broeders behoren te sijn, aldus verstoort in twist, ghekijf, ende haet ende nijdt legghen, keert u luyden doch tot dien soeten vrede, en tot die vriendelijcke Liefde, waer af ghy te verre gheweken sijt: Wilt met uwen Broeder overkomen die met u een Lichaem is, ende door so kostelijcken prijs met u verrantsoent is, te weten met dat dierbare bloedt des onbevleekten Lams Iesu Christi. O! en ziet ghy niet dat ghy om een verschil verliest dat aldermeeste dat in Christendom is, dat is, de Liefde?

Neemt malcanderen by der handt, ende handeltdt U.L. saken in alder sachtmoedigheyt ende lieffelijckheydt, ende kont ghy niet veraccorderen, verdaeght malcanderen, ende laet een ander zijn vryheydt inden Heere, soo ghy de uwe begeert, ende verbeyt den tijdt tot dattet den eenen ofte den anderen geopenbaert sal worden: Och Hemelsche Uader, och Christe Heere, wilt u volck mette oogen der ghenade aensien, ende uwen pays uyen Hemel laten dalen, ende uwen kinderen met dien pays ende met uwer liefden begaven, op dat sy eyndelinghe t'samen in liefde ende in accorde versaemt, u t'samen met eenen monde ende eenen voyse dancken, ende lof ende prijse singhen mogen, Amen.

O broeders roept ghelijck totten Heere, bidt om den vrede, want ghyluyden in der waerheydt te verre van dien gheweken zijdt, doet toch u lieden oogen open, ende siet wat ghy verlooren hebt, met te willen te wijs ende al te curieus zijn.

Ghy hebt verloren de vrede ende de liefde, twee ghesusters die alle prijs te boven gaen, ende ghy hebt gheaenveert nijdt ende tweedracht, twee Capiteynen aller beroertheyden, booscheyden ende ongoddelijckheydt.

Maer daer sal nu moghelijk yemant van U.L. segghen datter gheen gramschap, twist ofte haet onder U.L. aengaende den persoon en is. Maer den zeel ende jaloersheydt des Heeren ist die u luyden roert, och of God gave dattet soo alomme ware, maer veel argumenten, woorden ende wercken bewijzen ende betoonen ghenoech het contrarie: een yeghelijck die ga in hem selven, ende besie hoe hy pleeght te vonnissen, wy weten wel wat wy hooren ende sien, seker men siet in vele verbitterheydt, vermetelheydt, verbolgentheydt, opgeblasentheydt, quade suspitie, schimpinghe, lasteringhe, ende veroordelinghe: dit seker al en komt uyster Liefden niet, dewelcke soo Paulus seydt 1. Cor. 13. *Is lydtsaem ende vriendelijck, sy en benijt niet, sy en is niet onwilligh, sy en is niet opgeblasen, sy en is niet vernoeyelyck, sy en soeckt niet dat haer eyghen is, sy en wert niet ghetergh, sy en denckt gheen quaet, sy en verblydt haer niet in ongherechtigheydt, sy verdraget al, sy geloovet al, sy hoopet al, sy lydet al, &c.*

Nu laet ons besien oft soo met ons luyden toe gaet, ick beducht my seere dattet al ter conrarien gaet, 'twelcke indient soo is, soo zijn wy seker uyster liefde, soo zijn wy dan de miserabelste van alle menschen, want *die niet⁺ en bemint* (seydt Ioannes) *die en kent Godt niet.*

⁺1.Ioan.4.

Ende wederomme: *die sijnden broeder niet en bemint die blyft inder doodt.*

Wederomme Ioan. int.2.

Die synen broeder haet die is in uysternisse ende wandelt inde duysternisse, ende hy en weet⁺ niet waer dat hy gaet, ende de duysternissen hebben zyn ooghen verblint, &c.

⁺1.Ioan.3.

Wederomme 1. Ioan.3. *Soo wie sijnen Broeder haedt die is een doodtslagher, ende ghy weet dat alle doodtslaghers en hebben dat eeuwige leven in henluyden niet woonende: daer deur hebben wy sijn liefde bekent, want hy sijn ziele soo voor ons gheset heeft, ende wy luyden moeten oock onse zielen voor onse broeders setten?*

Hoe verre ist dat wy onse zielen stellen souden voor onsen naesten, als wy aldus twisten, kijven, ende swaer geschil nemen, ende van malcanderen scheyden om wat diversch⁺ verstandts wille, daer wy't nochtans ten principale eens zijn. Maer nu meynen daer vele dat wy moeten ghelijck ghevoelen totten uysterste pointe toe, ende die in eenigh erreur ofte quaedt verstant is, dat die gheheel uyster Kercken is,

⁺Nota

het welck in dient so ware, soo souden alle de oude Leeraers buyten der kercken gheweest hebben, wanter niet een van hunluyden en is, of sy en hebben luttel ofte veele ghedooft, ende d'een van d'ander in eenighe pointen diversch ghevoelt. Nu d'een en wilt hem niet laten onderwijzen, d'ander die wilt onderwijzen met al te grooten autoriteyt ende straffigheydt, ende heerschen over eens anders geloove ende conscientie dat d'Apostelen niet en hebben ghedaen, maer verboden, 2.Cor.1.24. 1.Pet.5.

Wilde elck d'een den anderen lijdsamelijck hooren, ende malcanderen te ghemoete komen, lanckmoedelijck verbeydende, tot dat d'een ofte d'ander wat over quame, den tijdt soudet eyndelinghe gheven, ende so Paulus seydt 1.Cor.3. *Den tydt soudet verklaren, ende een yeghelyck werck soude geopenbaert worden, &c.*

Nu en willen wy in niemant yet verdragen, daer't nochtans wel van noode ware datmen van ons veel verdroegh, d'een meentet so wel te hebben dat hy niet in een tijtelken en faelt, want (seydt hy) ick sta opte Schriftuere, d'ander seydt dat hy oock opte Schrifture staet, ende dat hy die recht verstaet, dan die ander waent datse alsoo te verstaen gheweest heeft over de derthien honderdt, ja veerthien hondert, of vijftien honderdt jaren, d'ander seydt wederomme dattet de Gheleerde Mannen alsoo verstaen hebben, d'een accuseert den anderen van te ruym ende waerlijcke leven, d'ander van te naeuwen ende te scrupuloosen ofte hypercritisch leven: Ende hoe wel datter over alle syden faute is, soo zijnder nochtans hoop ick, over beyden zijden goede oprechte Christenen, die naer heur en uysterste beste pijnen den Heere te behaghen, ende dat recht is te volghen, elck naer zijn verstandt, ende oock sietmense vromelijck voor hun Religie sterven over beyde, ja alle zijden. Nu soo seydt d'een dat de ander uyt vermetelheyt sterft, ende dat de doodt den Martelaer niet en maeckt: d'ander seydt, hy en was van den onsen niet, hy en haddet niet te recht, ende aldus verminderen sy de eere Godts, in wiens naem dat sy (hoop ick) aen beyden zijden sterven.

Och en is dit niet deerlijck te beklagen? Wat moghen sy vonnissen die buyten den geloove zijn, als de Ioden, Turcken, Heydenen, of onse archste vyanden, als wy van malcanderen dus vonnissen, ende so quaedt vermoeden d'een van den anderen hebben: wy gheven den ongeloovighen kleyne occasie om totten rechten gheloove te komen, ende gheven onse vyanden groote voet tot wreetheydt ende tyrannye: daeromme so segghe ick noch eens, also lange als wy aldus staen, ende in sonderheydt de gheleerde geen meerder debuoit en doen om met malcanderen te overkomen,

so en sullen wy het ongheloof niet ter neder krijghen: ende noch veel min de ongheloovighe Turcken tot onsen gheloove brengen, 'twelck anders wel apparent waer eyndelinghe te gheschieden, indien dat wy d'accoort waren, ende paysibelijcken, lieffelijck ende eendrachtelijck onder malcanderen leefden, ende datmen onder ons niet meer en hoorde, ick ben Pauli, ick ben Ceyphe, ick Apollinis, etc.

Waeromme ick over beyden sijden bidde: O lieve Christene Broeders, wilt laten varen desen twist, alle quaedt bemoeden, alle quaet spreken, alle verbittertheyt, alle gramschap, alle onwaardigheyt, alle veroordelinghe, ende keert u luyden tot den peys, eendracht ende Christelijcke liefde, weert alle menschelijcke affectie, alle eyghen goetduncken, alle verwaentheyte, alle curieusheyte alle krijghelheyte ende curselheyte, alle vernoeyelijcheyte, alle opiniaterheyte, daer meest alle Liedene mede besmet sijn, luttel of veel: Den sommighen dunckt hun, dat zy't soo recht hebben dattet onmoghelijck ware datse erghens in onghelijck soudene hebben, ende daer uyt verachten ende veroordelen zy alle de ghene die anders ghevoelen dan zy doen, ende en dencken niet datse hier voortijts oock ghedooit, andere opinien oock also ghehouden hebben, de welcke nochtans latende varen, zy aenghevaert hebben die zy nu houden.

Waeromme en soudet niet moghen gheschieden datse sommighe saecken weder contrarie verstonden?

Nu hoe dattet zy of niet en zy, waerom sijn sy onlijdtsaem teghens hurluyder naesten? Haddemen so teghens hunluyden geweest, moghelijck dat zy totten verstande niet ghekomen en waren daer zy nu sijn, sien zy heurluyder naesten erghens in dolene, dat zy hem berispen ende onderwijsen met alle lieffelijckheyte ende sachtmoedigheyt, soo als Paulus ons leert: Het is Sathan die ons soo curieus maect in opinien, ende so veel artijckelen in den gheloove ende Religie toedicht. Op dat (terwijlmen men het meeste soude laten varen, te weten de gherechtigheyt, de pays, ende de eendrachtighe Liefde) dese ghescheurt soudene moghen werden, soo laet ons liever doen so Paulus seydt. Tit.3. Na dat wyse eens ende anderwerf vermaent hebben, laetse ons schuwen, maer sonder verbittertheydt, ende sonder henluyden daeromme als vyandt te houden, so als wederomme Paulus dat leert. 2.Thes.3. 2.Tim 4. En hebt (seydt hy) gheen ghemeenschap met sulcken eenen, op dat hy beschaemt werde, maer en hebt hem niet als vyant, etc.

Hier spreeckt Paulus nochtans van den ghenen die den woerde Gods geheel wederspannigh sijn, ende die so zondighen datse by haerluyder selfs vonnisse verwesen sijn.

Nu hoop ick datter onder ons van alsulcke luttel ofte gheene en sijn, maer dattet elck nu meest houdt also hy't uytter Schrift verstaen can, ende conde hy't beter verstaen hy soudet also houden. Die also doen sijn meer te deren dan te overkrijnschen, ende voor alsulcken staet grootelijck te bidden, het welcke deden wy't alsoo't betaemt, ende bleven wy lijdtsaem daer soude eyndelinghe sonder twijfel een beteringhe uyt komen, maer wat, wy willen nu de luyden met gheweldt doen ghelooven, ende tot ons ghevoelen benoodighen. 't Welck niet gheschieden en can want het gheloof een saecke is die inde wille leyt, ende den wille en can niemandt met kracht bedwinghen, daeromme so en heeft Christus noch sijn Apostelen kracht ofte gewelt ghebesicht, noch erghens gheleert datmen also doen soude, oock so en hebbense nerghens bespot ofte ghekreesschen op den ghenen die heurluyder predicatie niet terstondt uytterlijck en vatten, want d'Apostelen selfs metten eersten seer traegh ende hart in't gheloof

waren, maer den Heere en heeftse nochtans niet verworpen of veroordeeldt, ende heeft alleen gheklaeght de traegheydt ende hertheyt van heurluyder gheloof. Als doen⁺ wast ghenoech datmen een goedt recht ende slecht gheloof in Christum hadde, sonder alle saken so naeu te weghen ende te nijpen: Ghelijck als Petrus Christum ^{+Mat.6.18.14.16.} met korte woorden beleedt, segghende: Ick gheloove dat ghy Christus sijt den levenden Gods zone. Mat.15. Wederom derghelijcken met de selve woorden. Iohan.6.

Met sulck belijden was Christus selfs te vreden, ende verclaerde als doe dat op dat fundament sijn Kercke ghesticht soude worden.

Gelijcke belijdinge dede Marta Ioan.11. segghende: Ick gheloove dat ghy sijt Christus de Zoon Godse, die stontd te komen in der werelt.

Item in't werck der Apostelen.8. Den Hof-meester der Coninginne van Candatien van Philippo sijn gheloof ghevraeght sijnde dede sijn belijdenisse ende seyde: *Ick gheloove dat Iesus Christus is de Zoon Gods.* Ende de bewaerder van der vanghenissen vraeght den Apostlene wat hy doen most op dat hy saligh worde: Ende zy eyschten van hem alleenlijck ende seyden: Gheloof indē Heere Iesum ende ghy sult salich sijn ende u huys,⁺ want Sanct Ian seyt: Dat alle de ghene die gheloof dat Iesus Christus is die is van Godt gebooren. 1.Iohan.5. ^{+Ioan.5,24}

Totten Rom.10. so toont Paulus wat belijdinghe wy doen moeten, ende seyt: Indien ghy belijdt met uwen monde den Heere Iesum, ende gheloof dat hem Godt verweckt heeft vander doodt, ghy sult saligh sijn, etc. Want wie belijdt dat Iesus de Zoon Gods is, Godt woont in hem (seydt Sanct Ian) ende hy in God.1. Ioan.4.

Beziet Ioan.1.3.5. Item Ioan.5. ende 17. Actor.2. ende 5.17.18.*etc.* ghy sult alom bevinden dat dit het point van 'tgheloof was dat zy alsdoen beleden, ende daer mede dat zy doe te vreden waren, te weten dat Iesus Christus was den ghesalf den ofte Messias die zone Godts, die inde wereldt ghekomen⁺ was, ende ghestorven om den zondaer saligh te maken, dat hy verresen was ende ter rechter handt zit sijns ^{+1.Tim.1.} Uaders, *etc.*

Langhe oock na de tijfen der Apostelen so was de Kercke te vreden mette belijdinghe van't Symbolum der Apostelen, dat wy heeten *Credo in Deum.* 'twelckmen als noch den Ionghen Kinderen leert: Nu en isser gheen belijdinghe genoegh, maer daer sijn so veel articulen te gheloooven, die noch daghelijcks groeyen, so datter gheen eynde af en is, ende dat de Luyden niet en weten wat zy

moeten ofte behooren te gheloooven, ofte niet: het is al eenen slag (soo men gemeenlijck seydt) om eenen man. Ghy en condt soo wel noch soo Goddelijck niet spreken of daer sal yemandt zijn die yet aen sal weten te bijten, terstondt Ketter hier Ketter daer, O boose tijden, O Duyvels volck. Ick en sie niet wat de goede simpele luyden die God ende zijn waerheydt soo gaern vinden souden, maken sullen, dan dat sy van benautheyt beswijcken ofte despereren: maer de Heere salse vertroosten, die daer een beschudder ende hulper is van weduwen ende weesen, ende van alle verlatene ende ghede⁺soleerde: *Ick ben met haerluyden (seydt hy) in tribulatie, sy sullen tot my roepen ende ick salse verhooren:* Maer van alle verdriet dat de goede Luyden ^{+Psa.19.68} nu alomme lijden is het vernoeyelijckste ende onverdraechelijckste, dat hunluyden dit vande gheleerde ende van malcanderen comt, want de tijden sulckx zijn datmen by na alsoo qualijcken spreken mach onder de broeders, alst doet metten ghenen die de waerheydt niet en kennen, wy werden terstont ontsticht ende verstoort, na de nauwigheydt van onse kennisse ende consciencie daer wy't al na rechten willen. Wy veroordeelen ende verdoemen terstondt, ende alsoo verliesen wy dien vriendelijcken pays Gods ende die Liefde, ende komen in twisten, haedt ende nijdt, ende alsoo verkrijgt de Duyvel eyndelinghe dat hy aldermeest begheert ende gheschiedt dat God aldermeest mishaeft, daeromme moghelijck beter ware sommighe opinien te verdraghen, dan daeromme soo sware questien te nemen ende met zijnen broeder in vyantschap ende haet ende nijdt te komen, want Paulus seydt *dat⁺ tet van noode sy datter heeresie ofte Ketteryen wesen sullen, op dat de gheproefden geopenbaert moghen worden,* dat is op dat deur dusdanighe questien ^{+1.Cor.11.} de goeden gheproeft zijnde men klaerlijck die bekennen mach.

Want de goeden in dese beroerte Abel slachten, sy zijn lijdtzaam, lieffelijck, sachtmoedigh, sy en doen niemandt lijden aen, maer lijden selve, sy slaen alle saken int goede, sy hebben van elck een goet vermoeden, sy en werden niet licht ontsticht noch beroert, sy en vervonnissen niemandt, sy en verdoemen niemandt, ende worden sy vervonnist ofte misacht, sy verdraghent seer lijdtzaamelijck.

De quaden ter contrarie Cain slachten, sy zijn onpatientigh, terstont verstoort, terstont onsticht, terstondt vermoeden sy quaedt, sy twisten, sy crijsschen, sy vervolghen, sy veroordeelen, sy verdoemen, sy haten, sy benijden, ende en connen niet verdraghen, selfs de lanckmoedigheydt ende oprechtigheydt vande goeden, soo datter staet van Cain, dat hy zijnen broeder doot sloegh, om dat hy hem duncken liet dat syne wercken quaet waren, ende die van zijnen broeder rechtvaardig, etc.⁺ daer en diende gheen ander cause, alsoo gatet nu heden oock toe. ^{+1.Ioan.3.Item Ier.18.18.}

Ghy mocht hier uyt leeren kennen ende onderscheyden de goeden ende quaden van wat Secten dattet oock zy, wanter zijn onder alle Secten quaden, ende ick hoop oock goede, die den Heer naerder bestaen dan wy meenen ofte weten.

Des Heeren vonnissen zijn eenen diepen afgront, hy siet alleen de herten aen.

Wy en sullen dan, niet vonnissen voor den tijdt, soo Paulus dat leert, 1. Corinth.4. maer laet ons lijdtzaam zijn, verdragende onsen naesten, ende pijnen die deur onse oprechte lieffelijcke ende paysibelijcke conversatie te trecken, ende en laet ons niet vernoeyelijck zijn noch lastigh, maer boven als soecken de liefde, dewelcke den bandt der volmaectheydt is, soo dat Paulus seydt Col.3. *Kinders (segd Sint Ian) laet ons malcanderen beminnen,* ⁺ *want de Liefde is van, ende soo wie lief heeft die is van God ghebooren, ende die kent God: die niet en bemint en kent God niet, want God is* ^{+1.Ioan.4.}

de Liefde. Wederomme wat daer na, *Godt* (seydt hy) is de Liefde, ende die inde Liefde blijft, die blijft in God ende God in hem.

Besiet daer breeder, ja leest de gheheele Schriftuere, ghy en sult niet bevinden dat na het Gheloof ('twelck het fundament is, ende sonder het welcke alle deughen niet en zijn) ons yet alsoo in alder manieren te voren gheleydt ende ghelest wordt als de Liefde.

Het gheloof dat Christus gecomen is om den zondaer saligh te maecken is het fundament, *want anders gheen Fondament, en⁺ macher gheleyt worden, dan dattet gheleyt gheleyt is, 't welck in Christus Jesus, 1.Cor.3. dit is dien steen daer de Heylighe Kerck op staet, Matth.16. daer de poorten der Hellen niet teghens en vermogen, ende de volmachtheyt daert al inne ghesloten is, is de Liefde, 1.Tim.1. Rom.15. Galat.5. etc.*

⁺het geloof is het fundament, maer de Liefde is de volmaectheyd

So dan wat wy maken ende wat ons over komt, dat wy ons toch de Liefde niet en la⁺ten ontrecken, maer laet ons als Paulus staen ende roepen, *wie sal onsscheyden vande Liefde Gods? Tribulatie, of naecktheydt, of peryckel, of Sweert. Ick weet (seydt hy) dat noch doot, noch heerschappye, noch machten, noch saken die gheschiet syn of te geschieden staen, noch hoogheydt, noch diepte, noch eenighe andere creatuere ons sal moghen scheyden vande Liefde Gods dien daer is in Christo Iesu onsen Heere, &c.*

⁺Rom.8.

Stonden wy aldus inde Liefde, niet soo vreemts en soude daer kunnen gheschieden, dat ons daer af trecken soude, wy en souden alsoo niet terstont ontstigt ende beroert zijn, wy en souden onsen naesten niet terstont beclappen, vervonnissen, ofte veroordeelen, om een opinie of contrarie verstant van eennighe plaetsen der Schrifturen, want ghelijck als wy niet al even rijck of even schoon en sijn, alsoo en kunnen wy oock niet al even wijs of even goedt zijn. Wy die vroom zijn (seght Paulus) moeten de kranckheyden van de ghene die nochtans zijn verdragen, ende ons selven niet behagen, Rom.15. wy moeten met alle lijdtzaamheydt malcanderen verdragen ende verbeyden tot d'een ofte d'ander een wat versoete, ende dat wy daeromme onder malcanderen niet en laten lieffelijck te leven. Maer (seght hy) Paulus leert ons dat wy een Ketter schuwen sullen ende geen ghemeenschap daer mede hebben, daer en is maer⁺ een Kerce, dier buyten is en is gheen Lidt Christi met ons, ende alsoo en behooren wy daer gheen ghemeenschap mede te hebben.

⁺Tit.3. 2.Tim.4.4 Thessa.3.

Hier af waer veel te seggen, hoe verre haer de kercke begrijpt ende bestreckt, ende wie daer in ende daer buyten is, of daer uyt behoort gheseyt te sijn: Maer dit is wat buyten den argumente dat wy tracteren, maer midts dat hier nochtans nu wel wat af dient gheseyt te wesen, so wil ick met korte woorden wat daer af roeren, ende daer mede afscheyden, de reste mach een yegelijck soecken by de ghene die int langhe, ende specialijcken vande Kercke gheschreven hebben, die de Kercke inde onsienlijke pleghen te scheyden: De sienlijke is, daer de goede ende quade⁺ t'samen in sijn, daer't regiment is, daer de Leeraers, Dienaers, ende Predicanten sijn, ende daer de Sacramenten in gheadministreert worden, ende in de welke onder anderen de Discipline is.

⁺*De sienlycke kercke.*

In dese voorschreven generale kercke ofte vergaderinghe sijn veel kercken, soo als hier voortijts waren de Kercken van Corinthen, Ephesien, Philippensen, Colossensen, etc. ende de andere seven kercken in Asien, daer af staet Apocalip. 1. etc. Ende so alsnu sijn de Grieksche Kercken, de Latijnsche, de Moscovijtsche, de Indische, de Duytsche, de Enghelsche, etc. ende veel ander dierghelijcken, van de welke d'een oprechter ende gaver is dan d'ander, so heeten nochtans dese ghesamentlijck in't ghemeen de Heylighe Kercke. Mits dat zy alle Christum ende sijn Evangelie belijden, ende in sijn doot ghedoopt sijn, ende datmen niet verder en jugeot dan men ziet, want Godt alleen de herten kent.

Nu hoe dat de sommighe van dese voorschreven kercken so verre geweken sijn, datse van d'andere afghesneden sijn: Hoe dat dit gheschiet, is eene gheheele andere disputatie, de welke wy daer laten.

Maer ghemerckt dat in dese voorseyde sienlijke kercke diversche sijn, goede ende quade, oprechte ende hypocrijten, ende dat niemant en kent het herte dat binnen is dan Godt alleen, soo wordt dese voorseyde gheheele vergaderinghe de Heylighe kercke gheheeten als voorseyd is, om 'twelck te bethoonen byghebrocht wordt de ghelijckenisse uyt de Evangelie van't net dat in zee geworpen was, dat alrehande soorten van Uisschen voortbrocht, 'twelck vervult sijnde, ten camte opghetrocken wort by de Uisschers, ende sittende hebben vergadert de goede in heurluyden vaten, ende die quaedt waren hebben zy weg geworpen, etc.

Meer andere dierghelijcke ghelijckenissen sijnder vande zienlijke, hoewel dat de gherechte heylighe kercke der oprechte Christenen Godt alleen bekent is wie zy sijn, die daer oprechtelijck sonder hypocrisie in hem gheloooven, de welke het lichaem Christi is, die de voorseyd Leeraers, de onsienlijke kercke hieten: Desen heeft hy ghegheven de macht⁺ *Kinderen Gods te worden*, 1. Ioh. 1. *Christus Broeders sijn Erfghenamen Gods, mede Erfghenamen Christi*. Hebr. 2. Galat. 4, etc. ende *Christus Leden*.

⁺*De onsienlycke kercke.*

Hier hebby af, 1. Cor. 12. Ghyluyden sijt (seght hy) Christus lichaem ende leden van malcanderen.

Item Rom. 12. Ghelijck als wy in een lichaem veel leden hebben, maer dat alle de leden niet een ghelijck ghebruyck en hebben, alsoo sijn wy veele een Lichaem in Christe, ende bysonder leden d'een van den anderen.

Item, 1. Cor. 12. Ghelijck een lichaem is (seyt hy) ende heeft veel leden, maer alle die leden van eenen lichaem sijn, also Christus, want even ghelijck sijn wy alle in een Lichaem ghedoopt, etc.

Beziet Ephe.1. Hy hevet al sijn voeten onderworpen, ende heeft hem (te weten Christo) gegeven een hooft boven al te sijn, te weten der kercken, 't welck sijn lichaem is.

Item, Colos.1. Alle saken sijn deur hem ende in hem gheschapen, ende hy is 'thoof van't lichaem der kercken, *etc.*

Hier ziet ghy claer welck de recht Heylighe Kercke is daer de Schrift af spreekt, die daer op den vasten steen Christum gefundeert is, Mat.16. ende daer Paulus af seght, datse sonder rimpel of vleck, gesuyvert deur de wassinghe des waters deur 'twoordt, Ephes.5. Die gereynigt is deur 'tbloet van 'tLam. Apoc.7.1. Ioan.1. 1.Pet.1. Eph.1. Op datse niet en leve der zonden, maer der rechtvaerdigheyt, niet na den vleesche, maer na den gheest, als nu herbooren sijnde, niet uyt sterffelijcken zaden (so dat Petrus seght) maer uyt den onsterffelijcken zaden, door't woordt des levenden Gods, daer door sy kinderen Gods worden, want die daer ghelooft dat Iesus Christus is, van Godt ghebooren, 1.Ioan.5. Dit is de herborendheyt ofte gheboorte na den gheest, daer ghy alomme afhebt. Iohan 2.Rom.6. Colos.3.*etc.* die nu dan herboren ende vernieuwt sijn naer den gheest, en zondighen niet, soo Ioannes seght. Die ghebooren is (seght hy) uyt Godt die en doet gheen zonde, want het zaet Gods in hem woont, ende en can niet zondighen, want hy uyt Godt ghebooren is, dat is Gods woordt, ende oock Gods Heylighe gheest dewelcke in hem is, houdt hem dat hy niet en zondicht: of zondicht hy by avonture, door dit *voorseyd* zaedt vermaent sijnde, staet hy terstondt op, so dat hem sijn zonde voor gheen zonde gherekent wort, volghende daer staet Psal.32. Saligh is, de man die Godt gheen zonde toegherekent en heeft, in welckens gheest gheen bedrogh en is.

Dus dan heeten de herborene ofte die uyt Godt ghebooren sijn, te sijne sonder zonde, rimple, ofte vleck, soo't geseyt is, want alle (seght Paulus Galat.2.) die daer in ghedoopt sijn, die hebben Christum aengedaen. Item Rom.6. doet aen onsen Heere Iesum Christum: Dies werden dese gheheel rechtvaerdigh gheacht voor Godt, want Christus rechtvaerdigheyt nu de hare is, ende Christus is in heurluyden, soo als daer staet Ioan 6. So wie eet mijn vleesch ende drinckt mijn bloet, die woont in my ende ick in hem. Dat is: so wie ghelooft dat Christus sijn vleesch gheoffert heeft voor hem, ende sijn bloet ghestort heeft in afwasschinge sijnder zonden, die is in Christo, ende Christus is in hem, dat is: Hy is een lidt van Christus Lichaem, welck is de Kercke.

Dit seght Paulus wederomme op een ander maniere Ephe.4. Laet ons (seght hy) opgroeien deur al in hem die daer't hooft is, te weten, Christum, in welcken het gheheel lichaem, indient vermeerderd ende tsamen ghevoeght wort deur alle toeschickinghe des diensts, na't werck der maten van een yegelijck deel, eenen wasdom des lichaems maect deur een stichtinghe van hen selven in de Liefde.

Dit is de stichtinge daer af staet Mat.16. daer Christus seght: Op desen steen sal ick mijn Kercke stichten, ende de poorten der hellen en sullen daer teghen niet vermoghen. Ende vanden selven spreeckt Paulus tot den Ephe.2. aldus: Die daer ghesticht is op het fundament der Apostelen ende Propheten, op dien uystersten hoek-steen Christo Iesu, in welcken so wat timmeragie daer opgherecht wort, wast in eenen heylighen Tempel inden Heere, in welcken ghyl. mede ghetimmert wort in een woonstede Gods, door den gheest, *etc.*

Dit is de rechte heylige Kercke, Christus lichaem, de welcke de Leeraers heeten de onsenlijcke kercke, ende des is onder de andere begrepen: de welcke andere midts dat zy niet vorder en can vonnissen, soo houdt zy voorleden der *voorsejde* Kercke, alle die den naem Christi belijden, ende hun metten anderen schicken ende uytgeven voor leden van Christi lichaem, so als gheseydt is: maer soo wanneer zy in eenighe bysondere misdaden ofte damnable ofte grouwelijcke opinien gevonden worden, so worden alsulcke by die vande *voorsejde* Kercke afghesneden: maer eer dit gheschiet, soo werdt alvoren alle debuoir ghedaen om die te brenghen op den rechten wegh: Ende dit en geschiet niet om alle misdaden ende opinien, want men vinter luttel of zy en hebben erghens in een vernuft ofte verdraeyt verstant.

Hier in dan en machmen niet veruoeyelijc sijn, wantmen alsoo nimmermeer soude ghedaen hebben, ende daer soude door sulcken curieusheydt meer twists ende quaedts dan deughde comen. Maer so wanneer yemandt een openbaer boos ongodlijck leven leyt, die daer wilt een broeder ghenoeft sijn, ofte naecktelijck de Schrifture wederstaet, ofte opinien drijft, die teghen eenighe van de articulen des gheloofs waren, ende tot diversche stonden vermaent sijnde, in sijn quaedt bleef hertneckigh ende opiniater, sulck een sal by der Kercke in den naem des Heeren Iesu Christi afghesneden worden, ghelijck als den Overspeelder, 1.Cor.5. ende Philetus, Himeneus, 2.Tim.2. op dat hy hem door schaemte bekeere, ende dat den gheest saligh worde, 1.Cor.5. 2.Thes.3. 1.Tim.4. maer daer volghet oock, *datmen dese daerom niet houden en sal als de vyanden, maer datmense als Broeders altoos vermanen sal.* 2.Thessal.3.

Ghy bevindt by d'oude Historien datse in 'tbegin sel der Kercken seer swaer waren ende traegh, eer dat zy totter reguer comen wilden van yemant af te snijden, maer dat zy alle debuoir deden eer dat zy daer te quamen, ghelijck als wy oock behooren te doen, ende alst immers soude moeten gheschieden, soo behooren wy dat te doen met compassie ende medelijden, vry van alle haet, partyschap, gramschappe, ofte andere affectie, bereydt sulck een wederomme in gratie te nemen ende te ontfanghen, so wanneer hy oprecht berou betoonde, so Paulus ontfinck die by de huys vrou van sijnen Uader gheslapen hadde 2.Cor.2.

Siet daer hoe Lieffelijck hy daer voor schrijft, onder ander seggende: Dese straffinghe zy desen mensche ghenoech, die daer deur vele ghedaen is, als dat ghyluyden wederomme schuldigh sijt te vergheven ende hem te vertroosten, op dattet niet en gheschiede dat hy van droefheydt verslonden worde, daeromme so bidde ick heurluyden (seght hy) maect dat de Liefde in hem sterck worde. Siet daer breeder 1.Corint.5. alwaer Paulus claer ghenoech betoont, dattet gheene cleyne saecke en

is van yemandt af te snijden of te bannen, nochte het stuck van een privee mensche en is, maer dattet geschieden moet by de autoriteyt vanden Oversten der geheelder kercke in de vreesse des Heeren met alle rijphey, van alvoren den Heere aengheroepen hebbende, ende segt aldus: Ick hebbe gheschickt als teghenwoordigh, dat dese die dit stuck ghedaen heeft, inden name onses Heeren Iesu Christi, ghylieden hier t'samen vergadert sijnde met mijnen gheeste, mitsgaders de macht ons Heeren Iesu Christi, overgegeven sal worden Sathan, tot vernielinghe des vleeschs, op dat den gheest saligh worde inden Dagh des Heeren Iesu Christi.

Noteert alle dese woorden wel, ende laet ons bezien of wy't also doen, of wy't nu oock doen in den Naem ende deur u bevel ende de macht ons Heeren Iesu Christi, versaemt in sijnen name, ende alleen op dat den gheest saligh worde op den Dagh des Heeren, etc. Ick duchte datter meest alomme de contrarie ghebeurt.

Hier waer noch veel toe te segghen, maer het soude te lanck rijsen, wy sullen op dit pas hier mede daer af scheidende, ghy condt hier uyt Paulo ghenoech sien hoe datmen doen den banuseerde, dattet niet en gheschiede om eenighe diversch verstant of opinien, maer om grove zonde ende wercken des vleeschs, die notoir ende openbaer waren: Oock niet uyt eyghen affectie, eyghen goetduncken, of uyt haet, nijdt, of gramschappe, maer eendrachtelijck versaemt deur die kracht Gods, ende na dat syse afghesneden hadden, hun noch niet als vyandt en hielden, maer vermaenden als broeders, ghelijck als dat oock uyt Paulo hier boven betoont is, 2.Ti.4.etc. 'tWelck indien wy 't volghen willen, soo en sullen wy niet meer soo licht sijn om onsen broeder te verachten, beklappen, vervonnissen, te veroordelen of te vervolghen, maer wy sullen pijnen die te vermanen met het woordt der Heyligher Schrifture, de welke van Godt ingegeven is, soo Paulus seght 2.Tim.2. Nut tot leeringhe, tot berispinghe, tot straffinghe, tot onderwijsinghe, die daer is totter rechtvaerdigheyt, op dat de mensche Gods volmaeckt zy, totale goede wercken bereet, etc.

Oock sullen wy pijnen dese te trecken met alle lieffelijcheyt ende sachtmoedigheyt, ende alsoo sal't moghen gheschieden dat wy onsen broeder winnen, daer wy hem anders van ons ende van Gods woordt vervreemden.

Godt de Heere, Uader alder Wijsheyt ende ghenade wille ons, sijn kercke, deur sijn H. Geest verlichten, ende sijnen Pays ende liefde gunnen, op dat wy gelijckelijcken onder mal^rcanderen gesint sijnde, met eenen monde God den Uader deur onsen Heer Iesum Christum loven ende dancken, ende dat wy alle gelijck spreken moghen, ^{+Rom.5. 1.Cor.1.1. Galat.27.} ende dat onder ons ghenen twist en zy, maer dat wy een lichaem van eenen sinne ende eenen verstande worden moghen tot inde reeuwigheydt, Amen.

Des Wets vervulling is de Liefde. Rom 13. Mat.7.12. Sap.6.19.

De Hoofdsom van onse *Religie is vrede ende eenigheydt*, die niet wel can bestaen ten sy datmen weynigh dinghen vast stelle ende in *veelen elck zyn oordeel vry late*, *Erasmus in Pref.ad Hilar.*

Wt. D. Franciscus Iunius Vreedsamen Christen.

Ist datter eenige luyden zijn die meynen dat alle de Christenen in dese dingen met malcanderen ghelijck (ghesint zijn, 't is wel eer een kranckheyt ende swackheydt des gemoets, dan wetenschap ende oordeel die haer dese opinie doet aennemen ende houden, *Fol.22.*

Een Filosooph vermaende de Keyser Ualentio vant vervolgen, (om verscheyden opinien) op te houden, seggende: dat het hem niet en behoorde vreemt te schijnen indien dat de Christenen somtijts niet aleens en waren, oock inde hoofdstucken haerder Leere: ende dat God selfs sigh also wil heerlijk maken, door de verschillende opinien der menschen, op dat een yegelijck sijne Majesteyt dies te meerder eere aen doe, aengesien dat niemant de kennisse Gods in sijne macht heeft. *Fol.42.*

Wat isser dat ons beweecht om ons selven den saligheyt toe te sluyten, ende om met sulcken stouten voornemen den ghene die hare saligheydt soecken door *eenen anderen wegh* dan wy goet vinden, de vreesse, de dreygementen, de practijcken, 'tgewelt, de sweerden, 'tvyer, ende de koorden voor te draghen? *Fol.33.*

Laet ons veel eer van herten altsamen daer toe arbeyden dat wy int gemeen eens mogen wesen, al ist dat wy int bysonder verscheyden oordeelen ende ghevoelen hebben. Laet ons onse oogen opslaen totten Throon der genade die inden Hemel is, daer niet alleen lijck de ghene die oneens waren met Gode versoent zijn, door het bloedt Christi maer dat meer is de ghene die gheswooren vyanden Godts waren.

Isser yemant die een ander gevoelen ende opinie hebbende inde menschelijke saken dan ick hebbe my ongelijck doet, ick ben ghehouden hem te vergeven ende dat wort my van God gheboden.

Soo daer yemant dwaelt, zijnde van een andere meyninge als ick, in geloofs saken, ic en ben den genen niet die hy misdoet, maer hy misdoet zijnen Heere: nu zijnen Heere vergeeft het hem, ende soude ick hem niet vergeven.

Dat meer is soo hy dwaelt, de Heere en heeftet hem niet gheopenbaert: so moet ghy den armen dwalenden verdraghen, ghy moet den Heere verwachten, die den dwalenden leert, etc. *Fol.41.*

Want soo de arme menschen de klare fonteyne der schrifture door 't Slyc van hare inventien ende menschelijke traditien vervuylen: meynen wy dat wy beter bewaerders van de waerheydt der Schrifture sullen zijn dan God selfs die een Autheur daer van is. Wy moeten ons dan op zijnen wille verlaten: sonder door onse haestige

oordeelen de wercken zijner barmhertigheydt, ende zijne oordeelen voor te komen. Laet ons die verwachten die God verwacht, ende te vreden zijn dat wy hem volghen. *Fol.31.*

Als de personen sigh soo teghen ons draghen datse seggen 'tgene dat goet is, of 'tgene dat niet goet en is, maer hebben nochtans een goet herte, ende sien op 'tgene dat goedt is, hoewel datse onder eenen valschen schijn bedroghen zijn: de mensche soude voorwaer wel wreet zijn, die sich niet en soude over de daet van sulcke luyden verblijden, ende die ha ren heyligen yver, hoe blind datse soude mogen zijn, niet en soude voor goet aennemen, *Fol.7.*

Wy die eenen Godt ende Uader hebben, vanden welcken alle dingen zijn: eenen Heere Ieusm Christum, den welcken alle dinghen zijn, ende eenen geest, door den welcken alle dinghen zijn: een lighaem in d'eenigheyt des geests, ende een geloove in dese *voornaemste Hoofstucken*, al ist datse verschilt daer inne dat eenighe meer gheloooven ende de andere min: sullen wy daerom seggen dat wy niet eens en sijn? sullen wy daeromme scheuringe maken, om dat wy int ghevoelen niet t'ennemale eens sijn? *Fol. 40.*

Also hebben de H. mannen gedaen, die door den Geest Gods gedreven sijn geweest: want sy hebben dat wel ghesien dat het haer niet en betaemde, noch dat het oock haer ampt niet en was ander mans voeten te bespieden, of haer eenige verhinderighen, aenstooten, ofte laghen voor te legghen, datse de selvighe oock niet en behoorden met hooghmoet trotselijck te bejegene, tegen 'tgene dat de Godsaligheyt ende de Christelijcke Liefde leert, noch die arme luyden te vervolghen met alle geweld, die hen niet en verstaen, of die geen acht en nemen op henluyden, ende op hun segghen, maer veel eer dat henluyder schuldige plicht was, op hen selve te dencken, ende acht te nemen op hunluyder eyghen voeten, dat is op hunluyder eyghen maniere van leven ende bedieninghe, op datse henselve van alle kanten moghen wapenen ende wel versien teghen alle tegenspoet, ende hen selve verstercken int goede naer God, ende voor hem in zijn Kercke.

Indien de menschen die huydensdaeghs so woelende zijn ende hen met so vele dingen gewillichlijck bekommeren, al over langen tijt hen dit oogemerck voorghestelt hadden, 'tis seder datse al lange verlost soudē zijn geweest van sulcke verwoestingen ende schadelijcke quaden: ende dat de kercke ghelijckelijck toenemende ende aenwassende, den Sathan eenen wonderlijcken spijt soude doen, ende het herte doen bersten van alle zijne boose suppoosten ende dienaren, *Fol.36*

Maer men doeter personele dingen by, veel beschuldigen, Calumnien, injurien, lasteringen, ende veel strenge oordeelen: de welcke al waert datse waerachtigh waren, so en beveelt ons nochtans de Waerheyt niet die te seggen, maer de liefde beveelt ons veel eer die te swijgen, *Fol. 60.*

Ist dat wy acht nemen op de daden der menschen diemen beschrijft, ende vande welcke hoe wy meer gheneyght zijn tot d'een of d'ander partye, wy ghemeenlijck veel stouter ende vryelijcker spreken: en weten wy niet wel datmen de weldaden niet en moet vercondigen dan met rechtvaerdige oorsake? ende datmen de quade daden nemmermeer en moet te kennen geven, dan door grooten noot. *Fol. 61.*

Ende nochtans hier inne isset dat vele hedensdaeghs een seer groot behaghen hebben, in plaetse dat het ons altsamen seer hoochnodigh is, dat wy van herten ende gestadelijck arbeyden tot Liefde, niet alleenlijck door d'autoriteyt van Godes woort, maer oock aenmerckende de grootheyt zijner oordeelen, ende de jammerlijcke ende beklaghlijcke uytkomsten, die wy heden in sulcke menighte sien. *Fol. 61.*

De gantsche Schriftuere betuycht dat het eynde van dese waerheyt onder ons niet en moet wesen dan Liefde, want God heeft ons uyt liefde dese H. Waerheyt gehert: ende dese liefde die in onse herten door den H. Gheest uytgestort is, beveelt ons dat wy inder waerheydt spreken sullen, so veel alst inder liefden moghelijck is, ende dattet nodigh is. Want 'tis een godloose daet de waerheyt te segghen teghen de plicht der Liefde, 'tis een onnutte sake de waerheyt te seggen sonder liefde, ende de Heere en approbeert noch d'een noch d'ander, *Fol. 65.*

Daeromme doen sy qualijck die meyne datmen van alle tijden ende plaetsen mach oordeelen, of na haer cleyn verstant of na den staet der tijden ende plaetsen daer sy zijn. 'tis wel waer datter maer eene waerheyt en is: maer sy wort ghetempert ende bequaem ghemaect tot het welvaren des menschelijcken geslachts, sonder schade of verminderinge, of sy vervalt van selfs. *Fol. 66.*

+ Of God gave dat dese middel van Liefde ende waerheyt mochte in desen ellenigen tijt onder den Christenen onderhouden werden. Of God gave dat de Christenen ^{+Fo. 29.58.19.} so menichmael alsse soecken met de gene te confereren, die een ander gevoelen hebben, wilden afleggen alle haestige oordeelen, alle boose ghenegtheden des herten, alle snijdende woorden ende hevige daden. Want wat doen wy? Wat dencken wy, ick bidde u, als eenige nodighe oorsake voorvalt, ende dat wy so spreken ende sulcken conferentien houden? wy zijn bynaest alle daer toe ghecome, dat wy alle de werelt te kennen gheven dat ons niet en behaecht dan 'tgene dat wy selfs dencken, seggen, ende doen in sulcken conferentien ende tsamensprekinghe, so meten wy ons selven by ons selven. Ende wy brenghen also onse vooroordeelen met ons, aengaende die persoonen met de welcke wy te doene hebben, wy verminderen ende besnijden hare woorden na ons goetduncken: wy makent soo lelijck als wy kunnen: wy halen veel ongherijmtheden d'een op d'andere daer mede wijse verflauwen, ende verstotense veel eer dan dat wijse totter waer heydt Christi souden brengen: daer wijse behooren de hant te bieden op datse mochten op staen ende t'onderstutten op datse mochten staende blijven, ende versterct worden, ja wy behoorden als brandende lichten te zijn, op dat wijse mochten lichten in hare dwalingen etc. *Item Fo. 58.59.*

Uoorwaer 'tis wel noodigh dat alle oprechte geloovige ende die den Heere vreesen, sich gestadelijck dese saecke voor oogen houden, insonderheyt in dese schadelijcke eeuwe ende die so vol consusien is: op dat wy met oprechtigheyt ende

in goeder conscientie onse broederen ende vrunden mochten erkennen, ende onse herten niet so en vervreemden, ghelijck wy sien datse vervreemt zijn: noch soo verkeerdelijck oordeelen, ende sulcke valsche ende onrechtvaerdige opinien van yemant te hebben. Maer veel eer alle neerstigheyt aenwenden om met een oprechte ende ongeveynsde liefde vrede t'onderhouden met onse vrienden ende Broederen, henluyden doende alle de vrientschap ende de diensten, die ons God in onse macht gestelt heeft.

Nu dit wenschen moet geschieden met bidden ende dancksegginghe tot God als zijnde een God des Vredes, ende door een sekere ghemeynschap die wy met onse Broederen, vrienden, ende met het gantsche lichaem der kercke moeten hebben. Want 'tzy dat wy op God sien, onse herten moeten na vrede wenschen, die wy van hem moeten begeren, 'tzy dat wy rontsom ons sien op de menschen, wy moeten voort brenghen alle de dingen die tot vrede dienen, dewijle dat wy kinderen Gods zijn, die de God des vreden is, ende voetsterlingen der Kercke, die het huys des vredes is, ende lidtmaten van dat lighaem, 'twelcke Christus ghecost heeft, ons versoent hebbende, ende vrede ghemaect hebbende, met God onsen Uader, ende onder ons met malcanderen in d'eenigheyt des geests, ende indien dat wy dit al over lange gedaen hadden met sulcken neerstigheyt, als wy de wercken des vleeschs onderhouden ende beminnen (van de welcke Paulus schrijft totten Galaten,) voorwaer wy souden het boose zaet des Sathans al verstict hebben, ende wy souden dese lieflijcke ende vriendelijcke vrede al veel beter ghenieten.

Verklaringe

Vande uyerlijcke ende innerlijcke Religie,
Ende hoe dat alle de Ceremonien, 'tzy van God of de Menschen inghestelt, den mensche sonder de Liefde niet saligh maken en kunnen.

Tweede Deel.

Geschreven over veel Iaren van een Godsvruchtigh Christen.

1.Ioan.3.14.

Die niet lief en heeft blyft inden Doodt.

1.Ioan.2.11.

Gebreecker de Liefde, te vergeefs heeft men de reste, isser de Liefde by, wel heeftmen al te samen. Aug. in sijn 9.tract. op Ioan.

HET woort Religie is int Latijn beduydende een Gods-dienste, ende begrijpt niet alleen onder hem de ware Godsdienst, maer oock mede alle Godsdiensten, het zy van Keters, Heydenen, Ioden, Turcken, ofte andere Godsdiensten, hoedanigh ende waer die wesen moghen: doch aenghemerckt daer niet dan eene rechte Religie ende is, ende alle d'ander valsch zijn, als die saligheydt beloven ende verdoemenisse met brenghen, soo mach men de warachtige religie van de valsche onderscheydende, deselve int korte segghen te wesen: *Een behoorlycke⁺ vereeringhe of dienste Gods, den mensche deur de Goddelijcke verlichtinghe brengende tot hun opperste saligheydt.*

⁺ August. de civit.Dei.x.Cap.1.

Vande innerlijcke Religie.

Dese heeft oock buyten alle anderen (die in uyerlijcke ghebare bestaen) sodanige onderscheyt, dat sy is innerlijck, geestelijck, onsichbaer, eeuwig, ende selfstandigh ofte wesen, want seker sal sy saligh maken, sy moet Gode aenghenaem ende oock Goddelijck zijn, dat is: sy moet eenighe ghelijckheydt hebben, ofte van Goddelijcker aert wesen. Nu is God een geest, onsichbaer, eeuwich, selfstandigh, ende wil daeromme oock inden geest ende waarheyt aengebden zijn, 'twelc eenighe Heydenen wel recht verstaende, geseydt hebben:

Is God een Geest soo ons de Poeten leeren, Soo laet ons hem oock met reynder herten eeren.

Hæc est religio eælestis, non quæ constat ex rebus corruptis, sed quæ virtutibus animi, qui⁺ ortur è cælo: hic verus est cultus, in quo mens colentis seipsam Deo immaculatam victimam sistit, quisquis igitur preceptis celestibus obtemperaverit, hic cultor est veri Dei, cujus sacrificia sunt mansuetudo animi & vita innocens, &c.

⁺Lactan. Finmia. Lib.6.cap.2

Dit is de Hemelsche Religie, niet die uyt verdorven dingen, maer uyt de deuchden des ghemoedts is bestaende: die zijn oorsprongh uyt den Hemel heeft is een waren dienst, daer inne 'thert des ghenes die zijne oeffeninghe daer inne heeft, hem selven Gode begeeft tot onbevleekte offerhande. So wie dan d'Hemelsche geboden ghehoorsaem is, die is een diendaer des warachtigen Godes, wiens offerhanden zijn sachtmoedigheydt des ghemoedts ende een onschuldigh leven, etc.

Alsoo dan God een Geest is, heeft hy een geestelijck volck, hebbende eene geestelijcke Wet geschreven in heuren herten, dat levende ende geestelijcke Tempelen Gods zijn,⁺ inden welcken de Geest des Heeren woonende is, dese offeren daer inne geestelijcke offerhanden, singhende geestelijcke Hymnen, ende eten ende drincken in dat geestelijcke huys⁺ Gods van een geestelijcke spijse, ende geestelijcke dranck,

⁺Galat.6. Rom.7.

't welck is Christus Iesus, het geestelijck Hemels broot ende water ders levens.

⁺1.Cor.3. 1.Pet.2. Coloss.3. 1.Cor.10

Sodanighe geestelijcke menschen kunnen den onsienlijcken eeuwigen God, die een geest is, alleen geestelijck na zijn wille dienen ende eeren, als die God kennen ende zijnen heylighen wille verstaen: maer dit verstant en is by alle man niet: weynigh zijnder voorwaer die God kennen, welcx kennisse volmaecte gerechticheyt is.

Men vinter ghenoech die uyt hooren seggen ofte lesen, eenrehande kennisse van God schijnen te hebben, so dat sy daer af sprekende hem segghen te wesen alder dinghen Schepper, 'topperste goet, een almogende kracht, d'eeuwighe Wijsheydt, Liefde, Rechtvaerdigheydt, etc. Maer luyden die den selven God soo inder waerheydt kennen, dat sy als Schepselen, den selven heuren Schepper met eenen ghelijcken moet Heer laten wesen over alle zijne schepselen, int gheven ende nemen wouden ende ghenesen, dooden ende levendigh maken, die hem sulcken oppersten ja eeuwigen God kennen, dat sy buyten, boven, beneden, of sonder hem altoos niet en beginnen, begeren, of soecken, die hem voor eenen lieven Uader kennen, dat sy al dat hem opkomt (al waert oock doot, verdoemenisse, ende Helle) int goede ende tot hun beste gheschiedende, blijdelijck ontfangen, die hem so eerwaardigh kennen dat sy hem alleen eeren, gehoorsamen ende dienen in allen haren doen ende laten, ende die hem soo almachtigh kennen, dat sy alle aertsche troost ende toeverlaet willens beghevende, op hem alleen in allen betrouwen, vertroosten, ende verlaten. O deser luyden zijn gantsch seltsaem, dunne gesaeyt ende weynigh.

Daer dese kennisse Gods is, daer is oock het rijcke Gods ende zijne gerechticheydt, so dat God daer inder zielen ghebiedt, als een eenigh Coninck ende Heere, sijnen wille volbrengende in Hemel ende Aerde, te weten inden Hemelschen ende aertschen mensche, want de geest des menschen met Gods waerheydt, woort ende wille verlicht zijnde, stiert den uyerlijcken mensche in alle gheschicktheydt, cuysheyt, nuchterheydt, ende maect hem bequaem tot alle goede wercken.

Meynt nu yemant dat dit Rijcke Godts,⁺ d'welck inwendigh is inden mensche, deur uyerlijck ghebaer toe komt, of dattet hier is of daer, die is bedroghen, so sonder twijfel huydensdaeghs veel menschen zijn, 'tselve over Zee, over Zandt, verde

⁺Luc.17.

van hun, boven⁺ hun, ofte inden Hemel meynende gheleghen te zijn, by na onmogelijck achten daer toe te gheraken, bestaende dat nochtans in Ceremonien ^{+Deut.30.} ende uyerlijcke wercken te soecken, met jeghenstaende de Schriftuere 't selve in heuren mondt ende herte seyt gelegen te zijn, hier verloop sich alle de Wereldt jammerlijck.

Want tot dit Rijcke ende Kennisse Gods en mach niemant komen, dan deur een warachtigh leventmakende gheloove, 't welck is een gave komende vanden Uader des lichts inden mensche, uyt loutere ghenade, buyten alle voorgaende verdiensten des menschen, doch niet buyten of sonder zijn wille.

Omme vande eerste aenkomste des voorschreven gheloofs met zijnen voortganc (daer selde yemant af schrijft) een weynigh hier int corte te verhalen, bidde ick alle Lesers van dien, sy zijn Catholijcken of Keters, ernstelijck heure sinnelijckheydt een luttel te bedwingen, opdat sy niet uyt al te groote liefde heurder eyghen opinien, dit mijn ghevoelen tot yeghelijcx besten onder verbeteringhe voort ghebracht, onghehoort ende onverstaen zijnde, te vroegh en veroordeelen.

't Geloof is een willigh toestemmen, dat het gunt gheseydt wort waerachtigh is, ende begrijpt in hem drie dinghen, te weten: een die daer belooft, het woort vanden beloover, ende de gheloover.

De beloover is God of de Duyvel, dat is de Waerheydt of de logen: hier openbaren sich twee verscheyden gelooven, hoewel gelooven nochtans in sich selfs niet anders en is (soo voor staet) dan een vast betrouwen, dat het gheseyde waerachtigh is: want ghelooft yemant de waerheydt, dit geloof is het ware gheloof: ghelooft men oock de loghen dats een valsche gheloof, inde Schrift meest ongheloof ghenoomt, om datmen daer dat regeert, God niet en ghelooft, het woordt Gods of des Duyvels inblasinge, ist middel tusschen den beloover, ende gelover, ende de mensch is die daer ghelooft.

Maer om de beloover in zijn toeseggen te ghelooven, en ist niet genoegh dat de mensch de beloften hoort, want de toestemminghe ende bewillinghe dat sulcke belofte waerachtigh is, moet daer oock by zijn, soot bleec aen den Phariseen die met d' Apostelen Christum hoorden, maer niet met d' Apostelen zijn woorden ghelooften, ghelijck het niet ghenoech en is dat yemandt met besloten ooghen inden heldere Sonneschijn wandelende, een anderen met open ooghen 'tlicht aenschouwende hoort segghen, opent u ooghen, 'tlicht is hier, so meuchdy sien waer ghy gaet sonder te doolen, of u te stoten, sonder nochtans synen oogen te willen openen, want daer ontbreect deur toestemminge d'openinghe zijnder oogen.

Alsoo is om te ghelooven van noode een willigh toestemmen, maer hoe men daer aen insgelijcx aen onderstheydelijcke kennisse tusschen de waerheydt ende de looghen alhier magh gheraken moet mede wat af gheroert zijn.

Een lustighe ruste, dats een ghenoechelijck leven, of (soo men 'tghemeynlijk noemt) saligheydt, is 'teynde daer alle menschelijcke wercken toe zijn streckende.

De jeughdelijcke mensche tot oordeel ende verkiesinghe zijnder werckingen ghekomen zijnde, soeckt sulcx verscheydentlijcken, d'een in lijflijcke weelde, d'ander in hoogheydt, de derde in eere, de vierde in rijckdomme, ende elck int gunt hem behaechelijckste schijnt, na de opinie hen van zijnen Ouders, Schoolmeesters, of Speelghenoten innegheplant, so dat ooc gebeurt dat een mensche, na 'tgunt voorseyt is soeckende, deur alle dese dinghen wandelt.

Nu is waerachtigh dat het oprecht genoeghen is ghelegghen int stadigh verkrijghen van't begheerde, ende ter contrarien het rechte onghenoegen in't derven van't begheerde.

Soo is mede waer dat alle die rijckdommen, eere, weelden, ende macht begheeren sulcx niet en verkrijghen, des sy heure begeerten dervende in treuren leven.

Sijnder eenighe diet verkrijghen, dien en vernoeght dat niet, want de ziele die eeuwig is, en mach met gheen dinck verganckelijck zijnde, vernoeght worden, ghemerckt de verganckelijckheydt gheen plaetse ofte deel en heeft inde eeuwigheydt, ende moeten daeromme dese mede altydt treuren, soo men aen den gierigen merckelijck mach sien.

De mensche aldus in onruste ende ongenoeghen doolende, hoort dickmael deur 'tvermaen der Schriftueren ende anders vant salighe rustighe, ende ghenoechelijcke leven der gheenre die daer hebben een goede conscientie, dat een eeuwighe waerschap is.

Daer tegens bevint hy in hem een stadigh wroegen ende ghequel, soo de Godlosen genen vrede en hebben. Dit ellendighe leven begint hem te verdrieten ende wertet vyant, d'welck hem doet spooren ende opmercken na d'oorsake van dien, om de selve kerminghe te vermijden.

Also bevint dese waernemer sijns selfs, dat hem in alle sijnen doen ende laten ruste werdt beloofd, ende dat hy niet anders en verwerft altydt dan onrust.

Wat mach hy van dit daghelijcx bedrogh anders bevinden oorsake te wesen dan de bedrieghende Loghen, die altydt het contrarie vant beloofde geeft.

Dan overmidts de Loghen een ydele schaduwe is, soo machteloos dat sy niemant en mach bedrieghen die haer gheen opsicht en gheest ofte betrouwt, ende sulcx des menschen toestemmen behoeft: So verneemt hy nie⁺mant oorsake van sulck blindt toestemmen, dan zijn zotte begheerte, verkiesende schadelijcke dinghen die sy ^{+Prov. I.} waent goet te zijn.

Ende soo hy nu zijn doen ende dencken gade slaende, zijne smerte ende laste meer ende meer verdrietig, ende des te meer begeerlijcker na de rust ende genesinghe.

Soo doet hem dan de vermeerderinge van des onrusts hate, ende van der rusten, begeerte noch wackerder dan te vooren, gade slaen op d'oorsake voorseyt ende komt also tot klaerder kennisse vande Loghen ende van zijne onwijse begeerlijckheyden, sulcx dat hy die oock vyantlijcker wert hatende.

Tot dat hy soo voortgaende grontlijcke ende buyten alle twijfele inder bevintljcheyt weet, dat de bedriegende logen met zijn licht geloovende zotte begeerten, zijn eenighe vyanden, verleyders ende bedervers zijn.

Dan sietmer in treuren, men wenscht wel om verlossinghe ende vryheyt, maer die en verkrijght hy soo niet, want het quaet, met lusten lanck aenghewent, en ruymt niet sonder een lange afwennighe.

Hier bevint de mensch eerst te recht hem selven gheheel zot, blindt, ende crachteloos, ghene creatueren en moghen hem helpen, ende al belooft hem de Loghen door eenighe creatueren hulpe, de bevindelijcke waerheyt van des logens bedrogh en ghehengt niet dat hyse mach ghelooven of betrouwen.

Alsoo sit hy in duysternisse ende gevangen zijnre zonden, van God (soot schijnt) ende van alle creatueren gantsch verlaten, gheheel troosteloos ende ellendigh, nochtans uyt aenporrende noot 't hoeft aen alle kanten opwaerts draeyende om te vernemen van waer hem ergens eenighe hulpe soude komen moghen, recht als een schipbrekingher op een plancke in Zee drijvende, om wijt ende verre siet na eenigh Schip om hem te berghen.

Soodanighe ellendighe ende troosteloose menschen verschijnt dan het licht der ghenaden, dat in duysternisse schijnt, 'twelck dan oock niet roeckeloos van hem versuymt, maer begeerlijck, wackerlijck, ende anckbaerlijck omhelst ende aengenomen wordt.

Maer menede een heerlijck, lieflijck ende behaechlijck verlosser te vernemen, openbaert hem Iesus de Salichmaker in eenen verachten, pijnlijcken schijne, hem alle goedt beloovende, maer dat deur lijden, jammer ende vervolginghe, recht contrarie de loghen, die hem deur weelde, ghemack, ende vrolijckheydt beloofde ter saligheydt te brenghen.

Hier is hem de redelijckheydt nudt, daer mede de ghenadighe God sijn nature gheedelt heeft, die wel verduystert, maer niet geheel blindt en is, overleggende dat de loghen hem deur aenghename middelen de gesochte saligheydt belovende, bedroghen heeft, maer datse te vinden is deur 'tcontrarie, te weten, deur verdrietighe middelen.

Hy comter niet gaerne aen, maer wat wil hy doen, de bevintlijcke noot port onophoudelijck, hy en siet anders geen wegh, want hy de logen niet meer en wil, noch en can gelooven, ende vindende ghenen wegh tusschen logen ende waerheyt, denckt hy ten laetsten, ick wilt versoecken oft mogelijk sulcx waer als my nu belooft wort.

Hier toe port oock niet luttel 'tgetuygh der schriftueren, vol zijnde van beloften deur lijden ende verdriet totte saligheydt te gheraken.

Daer benevens wort hem begheerde ruste principalijck toegheseydt deur't haten ende verlaten vande Logen ende zijnre Sotte begeerten, die hy nu al vyandt is, gantschelijck mistrout ende gaerne verlaten soude.

Daeromme ghelooft hy ten laetsten de waerheydt, Christo Iesu, hem noch voor waerheydt of Salighmaecker onbekendt zijnde.

Ende want hy de waerheydt twijfelijc ende (om soo te segghen) half ghedronghen zijnde toevalt, slaet hy wel gade, oft oock komt dat hy hem belooft heeft, te weten deur't verlaten, der Logen ende zijne dwase begheerten, de ghehoopte ruste.

Want nu de waerheydt niet en mach lieghen, soo bevint hy in d'eerste, te weten onghelooft vande logen, ende stervinghe zijne zotte begheerten, de beloofde ruste, des hy de waerheydt wat willigher ghelooft dan te vooren, wiens eerste lesse niet anders en is dan willighe verlatighe van eyghen begeerte, verkiesen, wille, ende in summa van hem selven.

So hy nu meer hem selven verlatende, de waerheydt na volghet, soo hy oock meer onrusts, ghequels, ende verdrietigheydts verliest, ende daer teghens meer rust, geneuchts ende vrolijkheydt zijnder zielen bevint, want soo veel 't een vergaet komt het ander in.

Dit verlies van verdriet ende ghewin van vreuchde soet grootelijcke aen, ende doet hem begeerlijck meer ende meer hem selfs verlaten ende Christum na volghen.

Middelertijt leest hy oock begeerlijck de Heylighe Schrift, niet om vernuftigh te kunnen klappen, ende hooghe dingen te verstaen, of om ander luyden ghebreken te berispen, O neen: maer te leeren kennen 'tquade, om dat te laten, ende 'tgoede om dat te doen.

Siet hy daer eenigh quaedt verboden, ofte yet van yemandt inde Schriftuere misdaen te zijne, hy gaet daer mede in zijn boesem, soeckende of hy daer aen mede niet schuldigh en is, 'twelck hy sulckx bevindende treurt ende sucht daer over bitterlijcken, met een hertelijck voornemen hem met Gods hulpe daer voorts aen voor te hoeden: siet hy oock yet goets gheboden, ofte by yemant eenigh goet werck ghedaen te zijn, hy ondersoect hem selven, of hy sulckx oock pleeght: bevint hy dan neen, het is hem leet, ende bidt God om zijn gratie met een goet opset sulcx te oeffenen ende te volbrengen, om also eerst der Heylighen ende achter na Gods goetdadigheydt, soo veel een Christen mogelijk is navolghende, een warachtigh kint Godts ende van Godlijcker aert te worden.

In deser ofte gelijkcker manieren is inden Gheloovighen d'aencomste des gheloofs, welck ghelooft den menschen alsoo deur't waernemen zijns selfs, brenghende is tot de waerachtighe kennisse zijns boosheydts, ende dit overmidts eenrehande ghetuyghenisse van Gods rechtvaerdigheydt, moeder vande vreese Godts, die wijsheydts beginne is: Ende leert daer na als een Huerlinc allerncxkens recht handelen, om 'tgehoopte loon, te weten de saligheydt ofte Hemele, soo hy die bemint boven Godt, als die hy noch niet en kent voor 'topperste goet, ende beter dan zijne gaven.

Ter tijdt toe dat hy soo wel doende Gods goetheyt klaerlijc bevint ende gewaer wort, te weten, eerst int ghenadelijck vergheven zijnder misdaden, als hy noch een vyandt Godts was, ende daer na inde onverdiende beschenckinghe van zijne ghehoopte ghenadenrijcke gaven, ten ontfanghe vande welcke God hem oock bequaem maectt deur zijn inwoonende kracht.

Dan verneemt hy metter tijdt dese ghenadighe God soo edel, soo goet, so heyligh, so waerdigh ende lieffelijck, dat hy deur waerachtighe kennisse vande Godlijcke goetheyt, boven, beneven, noch onder God niet en vint dat liefhebbens waerdigh is, sonder Godt, dien hy dan oprechtelijck ende waerdelijck begint te beminnen uyt gantscher herten, krachten, ghedachten ende zielen.

Dese Liefde baerdt inden mensche een rechte volkomen ghehoorsaemheydt Godes, d'welck is de vervollinghe zijnre gheboden, want dese Liefde niet en sondight, sy baert⁺ insghelijcx mede deur een Heylighe danckbaerheydt ghetrouwe liefde des Naesten, omme inden selven de ontfangen gaven sijns Uaders, mildelijck uyt te storten in alle lancmoedigheydt, vriendelijcheyt, oprechtigheydt, ende behulpsaemheydt. ^{+Rom.13.}

Ten laetsten vereenight dese Godlijcke liefde den mensche deur Christum met God, dat eeuwighe saligheydt is.

Dit dan ter loop gheseydt zijnde vande geestelijcke ende warachtighe Liefde, die deur Christum ghestelt is inde Liefde Gods ende des Naesten, willen wy oock wat segghen van d'andere Religie hier voren uyerlijck ghenoeemt.

Van de uyerlijcke Religie.

Dit is een Godsdienst van God ofte menschen inghestelt, bestaende in uytwendighen ghebare van Ceremonien, ofte goet schijnende wercken, van selfs niet vermogende den mensche saligh te maken.

De Ceremonien zijn Doope, Nachmael, Misse, Singhen, Cappen, Cruynen, Salvinghe, ende deser ghelijcke. Maer de goetschijnende wercken, zijn Bidden, Uasten, Aelmissen deelen, ende andere wercken der Liefden, ick segghe goetschijnende, om dat een hypocrijt alle dese wel herteloos ofte liefloos na can Apen, wantse dan goet schijnen maer niet en zijn, immers hem niet.

Aengaende de Ceremonien, is te mercken dat het al te samen (oock d'alderbeste) niet anders en zijn dan beteyckeningen, figure, schaduwen ofte beduydinghen eeniger heyligher dinghen, te weten sichtbare, vleyschelijcke, ende verganckelijcke teyckenen, van onsienlijcke, geestelijcke ende eeuwighe dinghen, soo dat het beteyckende ofte beduyde dinck wat anders is dan't teycken, ende is het dinck niet om des teyckens wille, maer het teycken om des dincx wille, 'twelck het principael is, ende van't teycken alleenlijck beduyt ende aengewesen wort.

Hier uyt verstaetmen nu ooc wat het eynde is der Ceremonien ende teyckenen der heylsame dinghen, namentlijck om te wesen eenen deurganck, aenwijsinghe ende handtleydighe tot Salichmakende wesentlijcke dinghen.

Omme 'twelck (soo in dese kennisse wonderlijck veel is ghelegen) noch wat naeckter te doen verstaen, wil ick hier drie ofte vier specien vande principale Ceremonien met so weynigh woorden als ick mach verklaren. Te weten, de beduydinghe vande Besnijdenisse, Sabbath, Doope ende Nachtmael, de welck wel verstaen zijnde, genoegh sijn om aen te wijsen tot het verstant van alle andere schriftelijcke Ceremonien.

+ Dat de Salighmakende besnijdenisse niet aen 'tvoorsloofken der Knechtken, maer in der herten toeginck, soo dat alle 'tgunt dat buyten ofte beneven God bemint worde, het zy Wijs, Kindt, Ouders, Suster, Broeder, eer, geldt, staten, vander herten afgesneden ende afghesneden ende afghesnoeyt worde, ende sulcken besneden hert hy selve met alle de Wereldt, dats met alle begeerlijckheyden der ooghen, hovaerdigheydt des levens,, ende wellustigheydt des vleyschs gantschelijck verlaten, ende God alleen navolgen, aencleven ende beminnen conste, heeft Moyses al inde Ceremoniale ende duystere tijden met heldere ende Euangelische woorden uytghesproken, seggende: De Heer uwen God⁺ sal u herte, ende 'therte uws zaets besnijden, soo dat ghy uwen Heere God sult liefhebben⁺ uyt gantscher herten ende uyt gantscher zielen.

⁺Besnydinge.

⁺Deu.30.

⁺Rom2.29.

Alsoo was de Helighmakende Sabbath oock niet ghelegghen inde ledigheydt, ruste,⁺ ende stilheydt des lichaems, vryelijcken neen, maer inde ruste des ghemoedts, dat is: int niet willen des inwendigen mensches, 'twelc rechte Gelatenheydt is, so dat wy onse eygen vernuft, goetduncken ende wille ledigh staende, niet waerheydt uyt der herten totten Hemelschen Uader seggen, uwen wille geschiede in Hemel ende opte aerden, so de Prophete Esaias breet verklaert, segghende aldus: *Ist⁺ dat ghy uwen voet vanden Sabbath keert, dat ghy op mynen Heylighen dach niet en doet dat u behaeght, soo sult ghy totten lustighen, heyligen, heerlycken Sabbath des Heeren geroepen worden, als ghy de Sabbath sult eeren, alsoo dat ghy na uwen voornemen niet en doet, u wille niet en soeckt, noch u woorden niet en spreect, dan suldy u verlustigen in den Heere, die sal u boven der aerden hene voeren ende dy metten erfdeele Iacobs dyns Vaders spijsen.*

⁺Sabbath.

⁺Esai.58.

+ Desghelijcx en is oock de Doope niet tot reyninghe van eenighe lichamelijcke smetten, maer tot een afwissinge van alle begeerten, lusten, sinnelijckheyden ende genegentheyden des inwendighe zondighe vleyschs, welcx ooghen uytgesteken, handen ende voeten afghesneden, ja gheheelijck met Christo ghecruyst, ghedoodt, ende in sijnen doode begraven moeten wesen, sullen wy met hem leven ende verrijzen, ick meene hier de zondelijcke ende quade ghewoonte, een tweede natuere inden mensche: dit vleysch met alle zijne generatien ende gheslachten, te weten, d'ontallijcke ende menighvuldighe zonden, moet sterven, vernielt worden, te gronde gaen, ende int water van Godts rechtvaerdigheydt versincken, daer dan de Geloovige ziele als een ander Noe behouden wordt, na⁺ welckx voorbeelt Sinte Pieter den Doop beduyt, *dat ons God nu mede saligh maect deur den Doope, niet (soo hy seydt) deur aflegginghe vande vuyligheydt des vleysches, maer deur d'ondersoekinghe eender goeder conscientie in God deur de verrysinghe Iesu Christi.*

⁺Doope

⁺1.Pet.3.

Uan 't Nachtmael oft Sacrament is nu⁺ teghenwoordigh eene sware questie, doch houd en sy al te samen 'tselve voor een Sacrament, dats een verholentheydt, daer wat anders voor ooghen schijnt, ende wat anders verstaen ofte ghenoten wordt.

⁺Nachtmael.

Nu en is mijn voornemen hier niet te disputeren vande vleyschelijcke ofte geestelijcke teghenwoordigheydt ende ontfanghenisse Christi in dien: maer twijfele niet ofte elck vande partyen sullen gaerne bekennen dat den Gheloovigen mensche onder dit Sacrament ofte teycken mede verstaet te ghenieten, de Liefde Christi tot ons betoont int leven ende sterven Christi, 'twelck anders niet en is dan enckele Liefde, om deur navolginghe ende daghelijcx na volghen van dien, de selve in maniere van spijsse ende voetsel onser zielen (soo't is, etc.) etende, verterende, ende soo't metter uyterlijcke spijsse gheschiet in onse natuere veranderende, soo dat de spijsse den ghespijsde verslint ende tot hem treckt, een met hem te worden in die sijne heylighe Liefde, ende dan deur de selve, ons goedt, bloet, lijf ende leven ghemeen te maken allen den ghemeen Christenen, 'twelck natuyrlijck by den broode ende wijn, van veel Coornkens ende besikens bestaende, uyt ghebeelt ende beduyt wort, welck Sacrament aldus ontfanghen zijnde, is sonder twijfel 'tbroot des levens vanden Hemel ghedaeldt, ende soodanigh⁺ voetsel der Gheloovighe zielen, dat de ziele des ghenut hebbende, inder eeuwigheyt niet en mach sterven, want dit voetsel is ^{+Ioan.6.} onverdouwelijck, onverteerlijck, maer eeuwich, ende den ghevoeden in zijn natuyr veranderende.

De voorseyt Besnijdenisse dan, en beduydt niet dan een afkeer des herten van alle creatuerlijcke lusten, begheerten ende liefden, ende eene oprechte Liefde Godts, uyt alder herten, zielen, ende ghedachten.

De Sabbath beteykent een ghelatene, stille, ende ledighe rust van alle ons eyghen voornemen, aenslaghen, opsetten, verkiesen, ende in summa van alle onse wercken, dat is van alle ongherechtigheyt (so wy uyt ons anders niet en vermoghen) op dat God selve in ons zijnen Heylighen will (doch niet sonder onse bewilliginghe) in ons mach wercken.

De Doope verbeeldt eene warachtighe versmooringhe, afstervinghe ende begravinge van onsen zondige ouden aertschen mensche, ende een verrijsenisse vanden nieuwen Heyligen Hemelschen mensche die na Godt gheschepen is.

Ende het Nachmael draeght ons voor de Liefde ons van God in zijnen Sone Christo ghetoont, die hy niet en heeft ghespaert inder doot te geven voor ons, doen wy noch vyanden waren, op dat wy sulcke overgroote ende ghenadighe sijne goetdaden voor ooghen hebbende, altijd danckbaerlijck ghedencken, hem ghebenedijt, alle goedt toebetrouwende, beminnen, ende soo als oprechte kinderen van Goddelijcker aert onsen Uader navolgende, niet allen onse vrienden, maer

oock onse vyanden met weldaden winnen ende tot onsen God aenlocken souden.

Dits dan de beduydinghe der voorseyde vier Ceremonien, welcke beduydinghen zijn, ende sodanigh, dat die in zijn overlijden een van deselve heeft, sal eeuwich leven, maer die een daer af ontbeert, sal den eeuwigen doot moeten sterven: want die soo niet besneden is, diens ziele sal uytgheroeyt worden uyt volcke der Gheloovighen, daer de besnedene in dier manieren inder Liefde is, ende volghende dien in⁺ Godt blijft ende Godt in hem.

Wie den Sabbath sulcx niet en viert, maer daer inne werct, sal sterven, maer ^{+1.Ioan.4.} diese viert sal hem verlustigen inden Heere, die sal hem boven der aerden henen voeren, ende hem metten erfdeel zijns Uaders Jacobs spijsen,⁺ wiens terwen Coornken inder aerden vallende alsoo sterft dat sal hondertfout vruchten brenghen, maer ^{+Exod.31. Esai.58. Ioan.12} niet stervende alleen ende vruchteloos blijven, ende metten onnutten knecht, wiens pont gheen woeker en brochte, in d'uyterste duysternissen gheworpen worden.

⁺ Ende wie inder manieren voorseyt 't Nachmael uttende tot de Liefde komt, sal eeuwich in God, (die de Liefde is) leven, *maer die niet lief en heeft blyft inder doot.* ^{+Math.25.}

⁺ Uan alle 'twelck voorseyt ghenoechsam blijktt, dat het beteekende wat anders is, dan het teycken: want het niet hebben ofte hebben vant betekende, te weten, ^{+1.Ioan.3.} vande dingen, verdoemt ofte maect saligh, 'twelck al gheheel anders is met het teycken, want alle Besnedene inden lichame, alle uyterlijcke Sabbathvierders, alle genietters des Nacht maels (oock vander handt Christi selve) als aen Iudas bleeck, die 'tSacrament onwaardigh gheniet, eet ende drinckt hem selven het⁺ oordeel: Ende alle Gedoopten metten uytwendighen water en zijn niet saligh, soo zijn ter contrarie ^{+1.Cor.11} oock vele onbesnedene inden lichaem als Abel, Enoch, Noe, Iob ende veel⁺ der lootscher Urouwen saligh gheworden, *want dat en is gheen Iode die 't uytwendigh is, noch dat en is de besnydenisse niet, die in den vleysche is, maer die int verborghen een Iode is, ende de Besnydenisse des herten inden geest, niet inden letter, wiens lof niet uyt den mensche maer uyt God is.* ^{+Rom.2.}

Desgelijcx machmen seggen vanden Sabbath, Doope, Nachmael, ende andere uytwendighe dingen, want God en is geen uyt⁺nemer der persoonen, maer onder alle volcke die hem vreest ende rechtvaerdicheydt werct is hem aenghenaem. ^{+Actor.10.}

Uoorts vintmen grooten twist vande Ceremonien, die niet van Christo, maer van menschen inghesteldt zijn, daer van te sprecken hier oock geen tijdt is, maer van't rechte ghebruyck ende misbruyck alder Ceremonien, weder die van God of menschen ingesteldt zijn: want ghelijck men die van God inghestelde wel ghebruycken ende oock misbruycken mach, soo moet elck lijden dat die van menschen inghestelde, oock misbruyckt moghen werden, alwaert oock soo datmense niet recht en mach ghebruycken: als wesende (soo eenighe willen segghen) buyten Gods ordonnantie.

Alsoo wordende de Ceremonien misbruyct diemen te vele ofte luttel toeschrijft: te veele schrijft mense toe als mense seldt boven de dinghen die daer by worden betekent, dat is: daer men de schaduwen boven 'twesen acht, als daer men God mede meynt te eeren, ende eene aenghename dienst te doen, 'sonder 'twesen van dien te hebben, daermense meer benaerstight dan hare beduydinghe.

Ende desgelijcx te luttel schrijftmense toe, als mense oock berooft vande beduydenisse der heylsame dinghen soo datmense veracht ende verwerpt, als of God te vergheefs sulcx inghesteldt hadde, ende de aenkomende swackheyt inden Geloove

sulcke hoochwaer dighe aenwijsinghen ter deughden beneemt. Het misbruyck der Ceremonien verstaen zijnde, openbaert hem 'tghebruyck van selfs, te weten, dat mense niet te vele noch te luttel richtende hout voor aenwijsinghen ende hantleydinghen totten geestelijcken verborghen dinghen die sy beteyckenen.

Staet mede sonderlinghe te letten, dat gene Ceremonien, oock van Christo selvenghestelt, al recht na den uyerlijcken gebare ghepleeght zijnde, en vermoghen een quaedt herte te veranderen, want dat alleen vermach Iesus Christus die gheen schaduwe of figure en is, maer de Sone Gods, het almogende Woort des Uaders, ende het warachtighe wesen van alle oude Testamentlijcke schduwen ende figuren.

Moghen dan de Ceremonien niet recht gebruyckt zijnde, geen quaet herte int goet veranderen, men sal ter contrarie oock moeten kennen, dat gheen misbruyck van Ceremonien een goedt herte int quaedt en mach veranderen, anders moesten de misbruyckte Ceremonien machtigher zijn int verderven dan de welghebruyckte int ghenesen.

Maer dat en is niet, want de dinghen die⁺ buyten den mensehe zijn en ontreynighen den mensehe niet, maer 'tgunt (soo de waerheyt leert) datter comt uyer herten: is dat reyn so ghebruyckt het den dinghen recht, ende zijn hun alle reyn, maer is dat onreyn, soo misbruyckt het alle dinghen, ende zijn hem onreyn, al waren die oock reyn in sigh selven, soo men aen de Wijn, Swaerden, ende anders mach sien, die de gulsigaerts ende balghers, deur 't misbruyck verderffelijc zijn: bovendien waert ongheschickt te segghen, dat de Loghen (waer inne alle misbruyck bestaet) krachtiger soude zijn dan de Waerheydt, de wortel van alle bescheyden heyt ende recht gebruyck der dingen deur rechte kennisse der selver:

⁺Mat. 15.18.19. Iere. 4.14
Isa. 59.13 Pro. 4.23. Tit. 1.15.
Pro. 21.8 Num. 19.22.

Soo is mede warachtigh, dat niemant de Ceremonien ende heuren eynde, daer toe sy dienen, recht en kendt diese misbruyckt, soo alle misbruyck uyt onverstandt voort komt.

Elck misbruycktse diese verkiest ende acht boven 't wesen ende de dinghen daer by beteyckent zijnde, 'twelck van d'Euangelische Ceremonien meest is de Liefde Gods ende des Naesten.

Doen sy dit niet alle, die teghens de broederlijcke Liefde heuren broeder in eenighe Ceremonien doolende (latet ons al ghewis voor doolen rekenen) niet alleen niet gheduldigh draghen ende sachmoedelijck onder

rechten, maer schelden, lasteren, vervolgen, verjaghen ende dooden.

Elck bedencke dit in zijn selfs boesem wijder na, machmen oock yet vinden dat opentlijcker ende platter is tegens de Christelijcke Liefde, die int goedt doen vande vyanden eerst heure volmaecktheydt ghekrijcht, ende de rechte eenighe ende salighe Godsdienste is.

So versuymtmen, ja wederstaetmen den waerachtighen Godtsdienst onder 't deksel van die te willen oprechten.

Laet ons nu een weynigh naerder besien, wat onderscheyt daer is tusschen de Liefde Gods ('twelck niemant en mach ontkennen te wesen de warachtighe Religie) ende tusschen de Ceremonien.

Elck mensche moet bekennen dat de tegenwoordighe twisten inder Religie, meestendeel oock spruyten uyt het pleghen der Ceremonien: d'eene wil 'tNachtmael aldus, d'ander soo ghebruycken: d'een wil inde onnosele Kindtsheyt, d'ander inde longelingschap Doopen: d'eene wil op dese, d'ander op die maniere trouwen: maer datmen God boven alle Creatueren ende zijn Naesten als hem selven moet liefhebben, is buyten alle geschil ende questie.

Niemant en komt totte ware liefde Gods dan deur een oprecht gheloof met eenvuldigher herten: maer tot het ghebruyck alder Ceremonien oock meest ongheloovighe ende dubbelde schijnheylighen, inder Schrifturen Godloosen genoemt.

Inde Ceremonien machmen licht zondighen, maer de Liefde en doet niet verkeerdelijckx noch en sondicht niet.

Geen Ceremonien en vermogen (so gheseydt is) een quaedt herte in een goet herte veranderen, nochte oock het verdoemelijcke wroeghen doen ruymen uyer herten, maer waer de salighe Liefde komt inder herten, moet alle boosheydt, treuren, ende wroegen wijcken

⁺ Immers de Aelmisse, die maer eenvrucht der Liefden is, vermach dat sy't den mensche al reyn maeckt, dit en vermogen voorwaer alleen Ceremonien ter werelt ^{+Luc.11.41 Act.10.4 Tob.12.} t'samen niet.

Dickmael zijn ende blijven de Ceremonien vruchteloos ende daeromme oock verdoemelijcke vijghebladeren, maer de vruchten der Liefden zijn altijd in saysoen, gemerckt de Liefde soo luttel sonder goetdadigheyt als de Sonne sonder licht, of vuyr sonder hette ghevonden mogen worden.

Men vinter die 'tSacrament des Autaers of Nachtmael ontfanghen hebben ghehad, ende Mammaluken gheworden zijnde, de Ceremonien of dat Sacrament verlaten en ⁺ de niet meer en ghebruycken: maer soo wie het levendighe of wesentlijcke vleesch ^{+Ioann.6.} ende bloedt Christi eedt ende drinckt, die blijft altijd in Christo, ende Christus in hem.

Dat de Ceremonien dickmael haet, sertery, partijschap, vervolginghe ende moort veroorsaecken, is voormaels ghebleken ende blijktt noch daghelijcx, maer wat vruchten canmen anders vande Heylighe Liefde plucken, dan simpelheydt, goedertierenheydt, geduldigheydt, behulpsaemheydt, vriendelijcheydt, eendracht, vrede, ende velle dierghelijcke salighe deughden.

Onder ootmoedighe Ceremonien schuylt dick een Lucifers Godloos herte, maer de Liefde is recht ootmoedigh, die haer gheensins opblasen en mach, maeckende alle herten daer sy woont Godsaligh.

Sonder Liefde en can niemandt de Ceremonien recht ghebruycken, maer de Liefde doet oock recht sonder Ceremonien.

De Ceremonien zijn al te samen sichtbaer ende sulcx oock verganckelijc, maer de Liefde is onsienlijck ende onverganckelijck,

De Tempel die 'tgout Heylight is meerder dan 'tgout, so oock het Autaer meer dan de gave. Gelijk den Wijngaert-crans wijst⁺ datmen daerse uyt hanght, Wijn te Coop vint, soo zijn alle Ceremonien, hoedanigh sy oock moghen wesen, niet dan aenwijzers totter Liefde, die het eynde ende de volkomenheydt is van alle gheboden des Heeren, maer het eynde der Liefden is, vereeninge met het opperste Goedt, dat is goedt worden. ^{+Matth.23}

Een selfde Liefde Gods is gheweest, ende sal noch zijn van Abel af totte tweede toecomst des Heeren, in allen den genen die God inder waerheydt ghekent hebben: want onmoghelijck ist dat de opperste, ja eenighe goetheydt inder waerheydt ghekent mach zijn sonder waerachtighe Liefde, maer de Ceremonien zijn niet altijd gheweest, nochte die daer eerst quamen altijd ghebleven.

Het pleghen der Ceremonien valt menighen verdrietigh ende lastighe, maer men vint niet wenschelijcker noch lustigher dan Godt te beminnen, want dit is het soete jock Christi, soo licht uyster natuere wesende, dat het oock alle lastighe dinghen licht maect.

Alle Ceremonien en zijn oock tot allen tijden niet van noode, maer de Liefde is het Een, dat alleen altijd een yghelijck so notelijck is, dat sonder die niemant, al gave oock yemant uyten gheloove (boven 'twelck geen Ceremonien en strecken) zijn goet den armen ende zijn lichaem te branden, God behaghen mach.

Is de Liefde sodanigh dat het Gheloove⁺ ende hope ophoudende als sy blijft, by haer niet te ghelijcken en zijn, wat ghelijckenisse sullen alle de Ceremonien te samen, die oock by den ongheloovighen ghepleecht moghen worden, moghen hebben by de Liefde Gods. ^{+1.Cor.13}

Deur vanghenisse ofte bannissementen in ellende mach men elck 't ghebruyck zijnder Ceremonien beroven, soo den Kinderen Israels in Babylonien gheschiede, maer de Liefde heeft haer volkomenste oeffeninge int diepste vanden Kerckers, ofte inde uysterste ellende, int lief hebben ende goedt wenschen van hare vyanden of misdoenders.

Met d'onderhoudenisse der Ceremonien⁺ machmen eenighe menschen believen, eenige verbitteren, ende God niet behaghen, maer deur weldadighe Liefde ismen allen menschen, ende oock (daert al aen hanght) God aenghenaem, wiens lust niet en is aen de sacrificien maer aen barmhetticheyt, een dochter der Liefden. ^{+Mat.9.13 Prov.21.3 15.8. Isai.1.11. Osc.6.6.}

Alle Ceremonien sonder een oprecht herte zijn God een grouwel, maer de Liefde alleen, sonder ooc eenige Ceremonien, is God aenghenaem.

Want men leest niet dat Christus int laeste oordeel seggen sal, komt ghy ghebenedijde mijns Uaders int rijk dat u bereyt is, om dat ghy niet inder Ionckheyt voort geloove, maer u jaren hebbende na 'tgelooove gedoopt zijt: om dat ghy 'tNachtmael niet na de Luytersche, maer na de Catholijcksche wijze ghegeten hebt: om dat ghy niet na dese maer na dusdanighe maniere ghetrouwt zijdt, ghebeden hebt, ghekleedt zijt gheweest, etc. Neen seker, deser dinghen en vint men daer geen altoos int minste nochte meeste met een tijtelken vermaent, maer ter contrarie, om dat (sal Christus segghen) ghy my honghe⁺rende ghespijst, dorstende ghelaest, naeckt zijnde ghekleedt, droevigh zijnde ghetrouwt, ghevanghen zijnde besocht, ende een gast ^{+Matt.25.} wesende gheherberghet hebt, dat is in summa om dat ghy lief ghehadt hebt: want alle dit zijn niet dan vruchten ende wercken der liefden.

Waeromme dan, O ghy Leeraers, Theologanten, ende Kercken Dienaers versuymt ghyluyden aldus onderlinge tot pericule van groote menichte der zielen, ende bederffnisse vande Landen, om de Ceremonien twisten⁺de, den volcke voor al te leeren, ende oock self met benaerstinghe van 'svolcx ende Landts welvaren te ^{+Nota} oeffenen, de voorseyt heylighe, salighe, eendrachtighe, ende vriendelijcke liefde. Is dit niet een vloy waerghenomen, ende een Cameel opghesloekt, van buyten den Beker ghereynight, 'tbinnenste vuyl ghelaten?

Dat aen 'thebben of derven vander liefde alder menschen saligheyt is gelegen, en vermoede ick by gheen redelijck mensche, hoe onverstandigh ofte vermetel oock, gelochent te moghen worden: maer wie sal kunnen bewijzen dat int wel ofte qualijck ghebruycken⁺ van dese ofte die Ceremonien der menschen saligheyt is bestaende?

Men vint inder Heyliger schrifturen dat wordeken Saligh by de Liefde ende ^{+Matt.23.} by alle Gods salighe Deughden, inder Liefde zijnde grepen, ghevoeght te wesen, als Salich zijn⁺se al die den Heer beminnen, betrouwen ende vreesen: Saligh is hy die 'sHeeren getuyge⁺nisse ondersoect, die wijsheyt vint, die in den Heere hoopt, ^{+Tob.13.} ende diens God de Heer is, dat is: die buyten ende sonder God genen toeverlaet ^{+Psa.127 118 Prov.3.} begheert, noch troost altoos en heeft: hy is oock Saligh die hem opten armen ^{Psa.33.32} verstaet, diens zonden vergheven zijn, die onbesmet in 'sHeeren wegghen wandelt, ende die de Wet ondersoect: Salich zijn de armgheestighe, treurighe, sachtmoedighe,⁺ barmhertighe, vreetsamighe, suyverhertighe, ende hongericghe, oock dorstige na de ^{+Psa.40.31.118.} gerechticheydt, die om de gherechticheyds wille⁺ quade opsprake der menschen, hate, versoeckinghe, ende vervolginge lijden: ende in summa salig zijn sy, die ^{+Luc.6.} 'twoort Gods verstaen,⁺ ende (daer't alleen toeghekomen is) daer na doen.

Deser ghelijcke saligheyden vintmen een oneyntlijck getal inde Heylighe ^{+Joan.13} schrift, al gestelt by eenighe treffelijcke deughden, maer nergens (meen ick vast) salmen dat woordt saligh ghecoppelt vinden by eenige Ceremonien, immers niet inden nieuwen Testamente: nergens sal men geschreven vinden: saligh is hy die gedoopt is, of op des of die maniere ghedoopt is metten watere. Men vint wel⁺ die daer geloof ende ghedoopt is, sal saligh zijn, maer wie niet en geloof (staet daer ^{+Marc.16.} by) sal verdoemt worden: daer by klaerlijc uytghedrukt wort by den Heere, dat int Gheloof, ende niet in den Doop, de saligheyt is gelegen, wont hy daer niet en seyt: wie niet gedoopt en is, die sal verdoemt zijn. Soo sietmen oock dat de Geloovige Moordenaer, die niet gedoopt en was, de salicheyt verwarf alleen deur 'tGeloof

sonder Doope. Het Geloof is de gront ende 'tbeginsel onser saligheyt, daeromme vintmen so menighmael inden Euangelie uytgedruckt, *u Geloof heeft⁺ u gesont gemaect*, item *ghelooft maer, ende u dochter sal ghesondt zijn*: maer onmoghelijck ist te toonen, dat van Doope, Nachtmael, etc. (hoe heylighe sacramenten de selve nochtans zijn) gheschreven staet, de Doope of nuttinge van 't Nachtmael maeckt saligh, ofte heeft yemant saligh ghemaect.

⁺Mat.5.9. Mat.9.10. Luc.8.17
16.

Desghelijcx vintmen ter contrarie veel ween ende verdoemenissen om verscheyden zonden ende quaden, maer niet een inden nieuwen Testamente, dat in klaerheydt so grooten onderscheyt heeft teghens de figuyrlijcke Ceremonien ofte eyndelijcke wet, als de sonne mette Mane, by 'tovertreden van eenighe Euangelische Ceremonien ghestelt te wesen.

Als inden ouden Testamente leest men wee⁺ over de vervolghers van Gods volck, die de armen int echt verdrucken, die een hout betrouwende daer toe seynt ontwaect, ende die 'tgoede quaet ende 'tquaet goet seggen te wesen: daer vintmen oock wee by hoopen over de Godloosen, Wijnsuypers, Dubbelhertighen, Neuswijzen, Hoveerdigen, menschen betrouwers, Roovers, Murmureerders, valsche Herders, zotte Propheten, ende duysent diergelijcke boose menschen.

⁺Iud.16. Esai.10. Abac.2.19
Esai.5. Job 10. Prov.23.
Eccles.3. Esai.5.28.31.33. 45.
Jerem.23 Ezech.13

Desghelijcx inden nieuwen Testamente over de Hemelsluyters, Gierigen, Schijn⁺ heylighen, blinde Leyders, Onghelovigen, Eersoeckers, Goutminners, Ongeduldige, Lastopleggers, ende beschilderde graven, die verkeerdelijck het uysterste eerst willen reynigen.

⁺Matt.23.13.11.31 Luc.11.
Matt.232

Maer niet en wee, om aldus ghedoopt, ofte alsoo het Nachtmael ontfanghen te hebben.

Dat het verde van my is, dat ick tusschen ghebruyck ende misbruyck der Ceremonien gheen onderscheydt en soude maken, blijkt hier voor ghenoech, maer verde moet het oock van alle verstandighe Leeraers wesen, de saligheyt of verdoemenisse teghens 'tgetuygh der Schriftueren, eensdeels ten dien eynde hier vooren gheallegeert daer aen te binden, ende alsoo de schaduwende Ceremonien toe te schrijven dat het wesen, d'welc Christus Iesus d'eenighe Salighmaker, ende Rechter alleen betaemt ende zijn eygendom is.

Hier sal yemandt moghelijck dencken, is d'uyterlijcke Mensche niet soo wel gheschapen van Godt, als d'innerlijcke, ende over sulckx soo wel reyn te jonden als de

innerlijcke, ende oock, indien elck de Ceremonien sonder verdoemenisse (so hier schijnt) sal moghen gebruycken na zijn goetduncken tegens 't exempel Sauli, waer by salmen de gemeenten Christ dan doch vanden valschen kercken moghen onderkennen ende onderscheyden?

Daer tegens staet te weten, eerst aengaende d'uyterlijcke sichtbaren mensche, dat des selvens reynigheyt of besmettinge komt van een reyn ofte besmet herte, soo dat de mensche van niet uyterlijckx, oock van 't gunt al deur den mont binnen hem komt, en mach besmet worden, maer wert verontreynt van den gemoede indien dat onreynis, *want het lichaem wordt vande ziele ghebruyckt, recht als (soo Cyprianus leert) een aenbeelt vande Smit, so dat het vleesch gheen oorsake vander zonde, noch gheen vindersse vander boosheyt en is, als die de gedachten niet en schept nochte 'tgunt datter gedaen sal worden en beschiet maer is een ghereetschap des Geests die in ende deur 'tvleysch onbevoelyck van selfs is.*

Dit sietmen, als den geest daer uyt scheydt, na welckx vertreck dien romp des verrottens tot ghenen saecken nut is te gebruycken, &c. Dit accordeert oock mette woorden Christi, *dat uyer herten komen quade ghedachten, doodtslagen, overspel, hoerderye, diefte, valsche getuygenisse, ende blasphemien, &c. d'welck den mensche besmetten.*

Hier en vintmen 'tmisbruyck der Ceremonien niet ghenoeft, immers Christus ghebruyckt dit teghen de Ceremonien van 'thant wasschen, daer by uytdruckende, dat met onghewasschen handen broot te eten den mensche niet en besmet.

Hier wil ick den Leser, sulcx als voor denckende, wederomme vragen, of God de ziele niet soo wel gheschapien en heeft als het lichaem, hy sal immers mede ja bekennen moeten, soo moetmen oock de ziele so wel reyn houden als 't lichaem, immers al veel meer, soo om dat de ziele veel edelder ende waerdiger is boven 't lichaem, dan 't lichaem boven 'tcleet, ende elc vlijtiger arbeyden soude, om zijn ghewonde lichaem, dan zijn gescheurde kleet te heelen, als oock mede overmits het lichaem niet reyn en mach wesen, soo langhe de ziele besmet is, ende daeromme voor alle werck de reyninge der zielen beneersticht behoort te worden: 'twelck oock mede Christus Iesus klaerlijck leert, so mette gelijknisse vanden beker te reynigen, als van den graven vol dooder ghebeente te versieren uytwendelijcken, daer hy ghebenedijt als een verkeert bestaen berisp, leerende ende gebiedende datmen eerst het graf ende den beker inwendigh sal reynigen op dat het gunt uytwendigh is mede reyn worde.

Siet daer blijkt dat het lichaem al reyn zijnde, de ziele noch besmedt blijft, maer de ziele ghesuyvert zijnde 't lichaem oock reyn moet worden. Ist dan niet sekerder datmen 'tdierbaerste eerst reynige, 'twelck reyn sijnde alle 'tandere mede reyn maeckt, ende dit na den uytghedruckte leere der waerheydt.

Nopende 'texempel Sauls hier voor ghestelt ende in deser ghelijcke saken dickmael by veelen qualijck gheallegeert, staet te mercken dat d'Offerhande Sauls geen oorsake vant verlies zijns rijcx en was, maer zijn onghehoorsaemheydt, ghesproten uyt hovaerdije, want hy Godt onghehoorsaem zijnde den Coninck *Agag* mette beste cudde Schapen ende vee, kleederen ende boeken, ende alle dat schoon was ghespaert, ende wat snoode ende verworpen was vernielt hadde, teghen des Heeren bevel, die 't hem bevolen hadde al te dooden ende vernielen, sonder hem eenighe last van offeren ghegheven te hebben, daer af Saul by den Propheet Samuel ghestraft zijnde, by hem niet met kennisse zijnre sonden (so David na hem dede)

totten Heere bekeerde: maer liet hem beduncken hy hadde zijn dinghen noch al wel beschickt, ende des Heeren woordt volbrocht, tot dat hy't niet meer connende verantwoorden, van sijnen halse op't volck ginck schuyven, soo Adam op't Wijf, ende Eva opt Serpent deden. Sauls hovaerdije, oorsaecke vande voorschreven zonde, blijkt oock naecktelijck aen de woorden des Prppheets tot hemluyden aldus: *Syt ghy niet als ghy kleyn waert in uwen oogen, het hoeft gemaect van alle de stammen in Israel?* Siet, zijn eyghen verwaende hovaerdye maecte hem soo stout dat hy Godts gebodt verachtende ginck doen dat hem niet gheboden en was. Het offeren aen sigh self en was niet quaedt, want *Saul* dat onlanckx hier voor van Samule eerst Coninck gesalft zijnde, deur des selves bevelen oock ghedaen hadde. So sietmen oock dat Cain ende Abel uyt hen selven sonder eenighe bevel Godts te hebben, God offerhande deden, waer af des eenes den Heere aenghenaem was ende des anderen niet. So en staet hier oock niet geschreven dat dees offerhande quaedt ende den Heere een grouwel was (hoe wel sy niet uyt veel beter meninghen voort en quam, dan Cains offerhande) maer sy staet daer noch ghestelt onder den schijn van een goet werck, als daer by wat goedts noch yet dat beter is gheleken wort, soo des Propheten woorden inne houden, dat ghehoorsaemheydt beter is dan offerhande, ghelijck elwaerts gheschreven staet, ghy zijt beter dan veel musschen. Item hoe vele beter is de mensch dan een schaep, niet dat daeromme de menschen of Schapen, als goede schepselen Gods quaet zijn, maer de mensch is beter: soo mede aen 'tcontrarie ghesien mach worden daer men leest, wie daer eene vande cleyn gheloovigen aen my schandaliseert, beter waert hem met een Molensteen aen den halse in Zee geworpen te worden.

Ten is voorwaer niet goet also verdroncken te worden, maer 'tis minder quaet dan te argeren. Alsoo en wort het offeren hier niet ghelastert, als wat quaedts, want daer staet niet dat hy't vreemde Goden, maer den Heer gheoffert hadde: maer want hy de beesten niet en mochte offeren, sonder eerst onghehoorsaem gheweest te hebben, het uytdruckelijcke bevel Gods, van niet altoos te sparen, soo wordt de onghehoorsaemheydt ghestraf, soo de Prophete daer na noch seydt.

.Om dies willen dat ghy des Heeren woort hebt verworpen, soo heeft oock den Heere u verworpen dat ghy geen Coninck en sult wesen. Daer by dan meer dan ghenoech verclaert wort, dat niet het offeren Sauls, maer zijn onghehoorsaemheydt oorsake was, van't verlies zijns rijcx.

Ende aengaende de swarigheydt datmen de Christenen niet en soude moghen kennen by al dien men gedooghde elck vande teghenwoordige ghemeenten de Ceremonien te gebruycken, so hun goet dochte, sal lichtelijck verdwijnen, wel verstaen zijnde 'tgunt hier na volcht.

De ghene die hier inne swarigheydt maken, schijnen te ghevoelen dat de kennisse die men heeft van de Christenen, ghelegen zy int onderhouden der Ceremonien ende int uyerlijck ghebaer. Is nu dit hun gevoelen waerachtigh, so moetmen onghetwijffelt den genen voor de beste Christenen achten, die de Ceremonien best onderhouden. Dit can een hypocrijt immers soo neerstelijck als een Christen. Daer faelt dan dese regule, want sy gheen onderscheyt en can gheven tusschen een Christen ende hypocrijt, doende den hypocrijt (dats den quaetste Christen) voor den⁺ besten houden.

Uoorts is warachtigh dat inde Liefde begrepen zijn de gheheele Wet ende ^{+Matth.7.} Propheten. Nu macht vallen dat een Christen of uyt noot, of uyt Liefde ghedrongen werdt⁺ te doen tegens de Ceremonien, soo Christus zijne Apostelen metten nootsaeckelijckheydt Davids de Schoubrooden (hem ongheoorloft) etende, ende ^{+Matt.12.} hem selven int genesen van de dorre handt uyt een eyndelijcke Liefde by de gelijkennisse van't Schaepken uyer graft te helpen opten Sabbath, wel verantwoord, vragende den Pharizeen, oft niet gheoorloft en is opten Sabbath goet te doen, daer mede bedecktelijck te verstaen ghevende, dat het wel gheoorloft is, sonder dat nochtans de Sabbath daer mede (soo hy daer voor oock seydt vande Priesters inden Tempel den Sabbath breeckende) eenighsins te breken. Want als wy vieren van onse wercken, dat is van quade wercken, so vieren wy den Sabbath, alwaert oock sulcx dat God de Uader (die altijdts werckt) sonder ophouden zijn⁺ werck, dats liefde ende barmhertigheydt in ende deur ons wrochte. ^{+Iohoan.5.}

De hypocrijt, de Liefde Gods dervende, sal dan onghetwijffelt naerstigher ende beter de Ceremonien onderhouden dan de oprechte Christen, die als ghedreven vanden Gheest Godes onder gheen wettelijcke Ceremonien staende, met Christo Heer is over den Sabbath, ende met Paulo over de besnijdenisse: ende sulckx dickmael sal schijnen de Wet ende Ceremonien te breken, als hy die op't volmaecktelijckste onderhoudt, want hy sonder twijfel verstaende, dat de Liefde Gods ende des Naesten, de hoofdsomme ende 'teynde vande gheheele Wet ende Ceremonien is, alle zijn doen ende laten daer na richten, ende by wijlen uyt liefde de Ceremonien ter zijde stellen sal, wordende alsoo metten Apostel Paulo den Heydenen een Heyden, den Ioden een Iode, den Griecken een Grieck, ende eenen yeghelijcken alles, op dat hy Christo veel soude ghewinnen.

De Christen dan sulcx doende, sal ooc gewisselijck vanden hypocrijtschen Ceremonialisten als een overtreder des wets vervolght worden, soo't met onsen Salighmaecker geviel, terstont na 'tgenesen vande voorseyt verdorde handt, dat syluyden uyt gingen, ende raet tegen Christum hielden hoe sy hem ombrenghen souden.

Men siet het dan so vele schelen, dat als de onderhoudenisse der Ceremonien ware kennisse de Christenen soude gheven, dat sulckx oock ter contrarie niet alleen de hypocrijten de beste Christenen soude doen schijnen, maer oock den oprechten Christenen als Kettters ende overtreders doen vervolghen ende vermoorden.

Soo moet het menschelijck vernuft ende eyghen goetduncken altijd doelen, ende sigh selfs verleyden, alst wijckende vande waerheydt, yet wat na zijn eyghen voornemen wil aenrichten.

Hadde onsen Salighmaecker versuymt te geven een teycken ofte levereye, daer aen men den Christenen soude mogen kennen, het souden eensins te verschoonen wesen dat de menschen uyt hen selven daer toe wat bestonden te verziere.

Maer nu en heeft hy sulcx niet verswegen, wel uytdruckelijck een seer merckelijck teycken ghevende, daer by men de zijne lichtelijck soude moghen kennen, seggende: *Daer aen sal een yeghelyck weten dat ghy myne Ion⁺ghers zyt, ist dat ghy malcanderen lief hebt.*

⁺Ioan.13.

Dat is seker wel een ander Veltteycken dan een Ceremonien, want het is de salighmakende Wet des Heeren selve, die gheest so klaren onderscheyt, datse oock den Christen doet kennen uyt den hypocrijt, die wel alle dinghen na kan Apen, behalven alleen het beminnen van zijnen broeder, want het voorwaer so verre is van een hypocrijt, sijns evennaestens schande ende verachtinghe buyten zijns self schulden op zijn eyghen hals te laden, dat hy oock eer het onderste boven (so men seyt) saghe komen, dan hy zijn eyghen welverdiende schande soude draghen.

Augustinus hier mede over een stemmen⁺de, seydt sijn: *Sy mogeniisch al te samen teyckenen met het teycken des Cruyces Christi, sy moghen alle antwoorden Amen, sy mogen alle singen Alleluia, altemael gedoopt worden, al inder kercke komen, ende sy mogen alle Parietes Basilicarum facere, so en worden nochtans de kinderen Gods niet onderscheyden vande kinderen des Duyvels, dan deur de liefde: die de Liefde hebben syn uyt God gheboren, die niet, en syn oock niet uyt God gebooren, dit is een groot oordeel, ende een groot onderscheyt, hebt wat ghy wilt, hebdy dat alleen niet, ten baet u niet altoos: hebdy oock datte, ende alle andere dinghen schoon niet, so hebdy de VVet vervult.*

⁺In Epist. Io. tract.5

Soo leert oock Eusebius, datmen Godt⁺ sonder 'tghebruyck van Ceremonien met ware deughde (van de welke Liefde de fonteyne is) wel te recht mach eeren.

⁺lib.1.fo.8

Het waer te wenschen dat de gemeenten alte samen onder eenen God ende een Landtsheere staende, oock onder eenreley selfde Ceremonien na de insettinghe Christi aenghevoert worden: Maer hoe gheraectmen daer aen? Men verziere al een nationale Concilium, daer elck vry ende sonder eenich schromen toeghelaten werde synen sin uyt te spreken, salmen wel onpartijdige oordelaers connen gevinden? brengt elc, hy zy Catholijck of anders, wie hy wil, niet selve syn eygen brille (ic meyne veroude opinie ende stercke impressie met hem? Is dese brille root, groen, geel ofte blaeu, al 'tgunt dat daer deur ghesien wordt,

sal seker schijnen moeten in zijn ooghen van sodanigen verwen te zijn als sijnen brille is, al waren oock de dingen die hy siet contrarie van verwe. Wat goets is daer uyt dan anders te verwachten, dan eene verwerringhe van een deel menschelijcke affectien, opinien ende grissingen?

Wil dan oock elck vande partyen, nu opte bane wesende, sijnen krijgh behouden, sijn voornemen volstrecken, ende niet ophouden elck tot zijnder meninge te trecken, wat ver⁺wachtmer anders dan een Madianijsche oorlogh, vernielinge ende bederffenisse?

⁺*Iud.7.*

Men can niet bemercken, of alle de pratyen en zijn gheheel eens inde hooftsaken, te weten int ghelooven dat het oude ende nieuwe Testament met der Apostelen schriften ende de twaelf Articulen des Gheloofs (als wesende een cort begriyp van alle de Heylighe Schriftuere) oprecht ende waerachtigh is. Waer toe wil d'een d'ander toch dus bitterlijcken verdoemen, dwinghen, beschamen, vernielen, met pericule, niet alleen van't gemeen lants welvaren, maer oock van ontallijcker duysent zielen, voor dewelcke de soon Gods gestorven is, ende dit om saken van so kleynder importantie als de Ceremonien ende eenighe misverstanden zijn?

Seght my toch ter goeder trouwen ghy Catholijcksche, ghy Euangelische, of Gereformeerde Kercke, ghy vander Ausburscher Confessie, ghy Mennonisten, die u selven 'tkleyne hoopken noemt, of wie ghy anders wesen meught, waert niet eerlijcker ende Christelijcker, dat d'een d'ander wat te ghemoet gaende, ende in zijn onverstant dragende, malcanderen believende waert, int ghebruyck van soodanighe Ceremonien, als ghyluyden meent God aenghenaem te zijn, dan dat elck van u luyden (verghetende dat hy mensch is, die voormaels ghedooldt⁺ heeft ende noch doolen mach, recht of de naeuste waerheyt Gods ontwijfelijk elc van u luyden alleen geopenbaert ware) aldus bestaet met kijven, twisten, ende hertneckigh werren, Heeren te worden over eens anders conscientie, een ander na uwen cop te dwingen, ende uwe opinie uwen even naesten sijns ondancx op te sadelen?

⁺*Matt.20.25.26. 2.Cor.1.24. I.Pet.5.*

So behoort ghyluyden dan malcanderen deur vriendelijcke onpartijdigheydt te leeren ende toe te gheven, ghedenckende dat den Heer gheen God van twiste, maer van vrede is, elck een hem selven wat te buyten leeren gaen, omme na de Euangelischer leere met lanckmoedigheydt, goedertierenheydt, ende goetdadigheydt de koolen op zijn vyanden hoofden te vergaderen, ende henluyden met⁺ weldaden (maer niet met geweld) te winnen ende t'hemwaerts te trecken.

⁺*Rom.12.*

Ghelijck als oock Tertullianus totten⁺ President van Cartago schrijvende, een Christen wel uytdruet, verklarende, een Christen mensch niemants vyandt te wesen.

⁺*Tertul.ad Scapulam*

Dit is oock de warachtighe Religie ende oprechte leere Christi, ende niet het geweldigh handelen teghens den evennaesten.

Seecker waren wy soo naerstigh om dese Religie te houden, als wy wel zijn om onse partijdijcke sinnelijckheyden te volbrengen, wy en souden dus verkeerdelijck niet beginnen het kaf uyt eens anders ooghen te trecken, soo langhe de balck noch in ons selfs ooghen steeckt: wy souden d'ordent Christi volgende, niet van buyten (als op sommighe plaetsen gheschiedt) maer van binnen de beelden beginnen te stormen, wy souden die bestaen te bestormen uyt den Tempel onser herten die vol steecken van Afgoden, te weten, vol haets, vol nijdts, vol gierigheys, vol eersuchts, vol hovaerdije, vol wellusts, vol andere levende Beelden, Afgoden ende Duyvelen.

Dese beeldestorminghe en verbiet noch Paus, noch Coninck, noch yemandt ter werelddt, ende Christus ghebiet die voor al, daer hy ons leert ons selven te verlaten, ons daer toe om niet aanbiedende het beloofde Water⁺ des levens, daer hy de Fonteyne af is, dat suyver is, om ons daer deur van alle onreynigheydt, ende van alle ons Afgoden te reynighen. ^{+Ezec.30.}

Waeromme en bestaen wy dese Beeldestorminghe niet? Men mach die niet alleen buyten alle straffe van alle Overheydt des werelts doen, maer de Hemelsche Coninc wilt alsulcke Beeldestormers, als waerachtighe⁺ onderhouders van zijn woort met zijn tegenwoordigheydt eeren, ende met zijnen beminden Soon in den Tempelen heurder herten, alsoo vanden Afgoden gereynight zijnde, sijn wooninghe maken. ^{+Ioa.14.23}

Dese beeldestorminghe en gheschiet oock niet alleen buyten yemandts schade, verdriet, of pericule van twist ende oproer: maer dient sonderling, ende boven alle andere saken tot allemans nut, lust, ende oock tot vorderinghe vande gemene vrede, ende 'slants welvaren, want daer by verdreven ende uytghestormt worden alle oorsaken van onminne *ende* vyantschap, als te weten eygen liefde, eygen baet, partyschap, toorn, ende alle quaden, inde plaetse vande welcke de ghenadige God met zijnder tegenwoordigheydt sulcke levende gesuyverde tempelen dan verciert met oprechte liefde, die niet en soeckt dat hare, maer dat eens anders oorbaer is, vriendelijckheydt, onpartijdigheydt, lanckmoedigheydt, ende alle deughden.

De Tempelen onser herten aldus ghereynight ende verciert zijnde, en sal vooraer 'tuytwendige oock niet besmet noch onreyn mogen wesen, want de geest Gods die in sodanighe Tempelen woont, sal in alle waerheydt, heyligheydt, ende oprechtigheydt, den mensche inwendigh ende uytwendigh bestieren.

Laet ons doch eens ophouden te vergeefs aldus uytelijck den Moriaen te baden, ende de zeeren van buyten te ghenesen, die aen den arm geheelt zijnde aen't been weder uyt bersten, so lange haer voetsel 'tquade bloet inwendelijck niet wegh genomen en is: 't Is al te lanc verkeerdelijck tegens 'tgebodt ende leere Christi bestaen, uytelijcken met de hypocrijten te beschilderen de graven die van binnen noch vol doode benen zijn, want so doende en⁺ sullen wy niet voorderen nochte ons selven beteren, maer mette Phariseen van't quade int erger komen. Lijdt *ende* gedooft over we⁺der zijden, dat elck int ghebruyck der Ceremonien zijne Conscientie volghe, tot dat hy een wijser oordeel heeft, 'twelck men voor al behoort te benaerstighen, want de rechte ende onbevleekte Religie voor Godt en is gheen Ceremonie (soo gheseeydt ^{+Mat.23.26.} ^{+Matth.23.27.}

is) maer Liefde, te weten *de weeskinderen ende weduwen in heurluyder teghenspoet te besoeken ende sigh onbevleet te houden van dese VVerelt. Soo en is oock het Rycke Gods spyse noch drancke, maer Rechtvaer⁺ digheyt, Vrede ende Blytschap inden H. geest. Die Christo hier inne dient, is God behaeghlyck ende versocht voor den menschen, saligh is hy die hem selven niet en oordeelt int gunt hy aenneemt.* ^{+Rom.14.}

Ende so ick dan meyne (vrome Leser) hier mede genoeghsaem betoont te zijn dat de warachtige ende salighmakende Religie niet en is dan oprechte Liefde, dat de Religie in Ceremonien bestaende als wesende een lichamelijcke oeffeninghe, tot weynigh dinghen (soo⁺ d' Apostel leert) nut is, maer dat de Godtsaligheyt tot allen dinghen nut is, daer beneven oock wat het onderscheyt is tusschen den levenden ^{+1.Tim.4.} Godsdienst ende den Ceremonialen Godtsdienst, soo dat de Ceremoniale, ghelijck de Wet voormaels den mensche noch in zijne sonden laet blijven, daer teghens dat daer oock alle heyligheyt ende volcomen gerechtigheyt is, wil ick mijn reden hier mede besluytende, ten lesten noch vermanen alle menschen, van wat state, conditie ofte oorden sy oock mogen zijn, so ick onder Papen, Monicken, Catholijcken, Gereformeerden, Calvinisten, Papisten, Mennenisten, betrouwe te wesen oprechte ende vroomen menschen, die (niet teghenstaende eenig misbruyck van Ceremonien, dat by yemant van hunluyden soude mogen wesen) God metter herten meenen, dat elck aenmerckende hoe alle Ceremonien ons alleene gegeven zijn, om ons een aenwijzinge ende hantleydinghe te wesen tot de Liefde Gods, de selve niet schendelijck en misbruycken door onderlinghe bitteren twiste totte behinderunghe vande Liefde, aen 'thebben vande welcke onser aller saligheyt alleen is gelegen, ende also menende heure saligheyt te benaerstigen, onverstandelijc vols loops rennen na der eeuwige verdoemenisse.

Elck volghe de wet der naturen, zijdy niet gaern in u conscientie gedwongen dwingt ghy oock niemant met woorden nochte wercken.

Maer heeft yemant verstant ende wille anderen te waerschouwen voor de verleydinghe van valsche Predicanten, die en behoeft int eerste van niemant vreemders te spreken, maer hy beschildere (is hy versocht) de valsheyt, bedrog ende schalckheyt van des hoorders opinien, die elck boven de waerheyt sottelijck jonstigh is, ende hertneckelijc bemint, alsoo elck eer van hem selven dan van anderen bedrogen wort, hy arbejde om elck sot, onverstandich ende blint te maken, in zijn eygen oogen, so moghense bequaem worden, om heuren ellende ende noodt grondelijcken te kennen, inder waerheydt ernstelijck heurder zielen genesinge te begeren, daer naer boven alle dingen alleen te verlangen, ende van den eenighen rechten Medecijn der zielen verlicht ende genesen te worden.

Dan soude elck hem selven meer dan een ander lasteren, elck zijn eygen schult met leetwesen belijden, elck hem onder d'almogende hant Gods verootmoedighen, ende elck met alder vruntlijckheyt, sachtmoedigheyt, ende goedertierentheyte eens anders gebreken verdraghen, daer uyt dat nootelijck moste volgen de H. ende ghewenschte vrede, eendracht ende Liefde onder alle menschen, 't welck den almogenden God ons allen gunne, *Amen.*

NV bevinde ic metter waerheyt dat God de personen niet aen en siet: maer in alderley volck, wie hem vreest ende gherechtigheyt doet, die is hem aengenaem, Act.

10.Isai.56.1.2.6. Gen.20.6. Matth.8.11.12.41. Mar.9.38..39. Rom.2.14.26.
Exod.9.8.9.20. Iob.1.8.42.7. Iosue.9.24.

Men vint huyden Christenen die daer wanen dat God gheen sorge en draecht voor eenige rechtvaerdighen, ten sy dan sake dat hy leve in henluyden Kercke. Also grouwelden oock de Ioden vanden Heydenen, overmidts syluyden niet en waren vande Kercke der besnedenen, hoe wel nochtans de Heydenen veel rechtvaerdigher waren dan syluyden, gelijk of God niet meer een achtete datmen rechtvaerdigh sy ende Godvreesende, dan besneden inden vleesche. *D. Musculus Dasanus in Genes. cap.18. vers.24.obser.ijj.*

Ist sake dat ghy een overtreder zijt des Wets, soo is uwe besnijdenisse verkeert in onbesnijdenisse: maer ist sake dat de onbesnijdenisse de rechtvaerdichmakinghe des Wets hout, en sal zijn onbesnijdenisse niet gerekent worden voor besnijdenisse, Rom.2.25.26.

Daer zijn sonderlinge leden die vande gemeynschap der waerachtiger gemeynthe Christi niet uytgesloten worden, al ist dat sy dese teecken niet en hebben. *Bulling. Decad.v. ser.1.Fol.211.3.* Want het is seker dat inde Werelt vele te ordentlijke vercondigen des woorts Gods niet en hooren, noch komen in de vergaderinghe der gener die God aenroepen, noch der Sacramenten deelachtig zijn. *Ibidem.*

De gratie Gods is daer aen sulcx niet gebonden, of men machs wel door den geloove uyt des Heeren woorden verwerven. *D. Calv. Inst. xvij. Dist. 71.*

Wat bereyt ghy u tanden ende buyck? Geloof ende ghy hebt gegeten. *August. Trac. 25 over Ioan. Jdem H. Bul. oors. der dwalin.2. cap.ijj.Fol.77.2.Joan.6.47.*

Eten is anders niet dan ghelooven. *H.Bull. oorl. der dwa.ij.cap.1.Fol.74. Bekent. der Predic. in Oostvrieslant aen Graef Enno, art. 5.art.20. ende 18.*

Het lichaem Christi werdt gheestelijcker wijze ghegheten, Ioan.5.35.6.55.56.57.etc.

Daerom doolen sy seer die met den ooghen het Rijcke Gods soecken. Het welcken niet vleeschelijck noch aertsch en is, gemerct dat niet anders en is, dan een inwendige geestelijke vernieuwinghe der zielen. *D. Calv. Har. Luc. 17.20.*

Het rijcke Gods is spijs noch dranc: maer gerechticheyt ende vrede, ende blijchap inden H. Geest. *Rom.14.17.* Want de eenige ende doorgaensche dienste Gods voor de Wet, onder de Wet, ende na de Wet, is datmen des Heeren wegh beware, doende oordeel ende rechtvaerdicheyt, daerom zijnt al bedriegers die den dienst Gods binden aen Ceremonien, offerhanden, of uyerlijcke insettinghen, de welke indien sy van God zijn bevolen, het geloove, de hope ende de liefde, onschuldigheyt dese levens, rechtvaerdigheyt ende billicheyt, etc, In welke dinghen de ware Godsdienst

bestaet. *D. Musculus in Genes. cap. xvij. vers. 19. obser. v. op Mich.6.6.7.*

Het is een teeken van kleyn ende swack gheloove dat ons de beloften Gods niet ghenoech en zijn sonder de Sacramenten. I. Calvijn achter zijne Inst. 1550. ghedruckt, fol.327. Inde Catechismus. Idem Epist. fol.229. Item Inst. xvij.41. Delfsche Pred. tegenbericht fol.24. Bekentenis der Predicanten in OostUrieslant aen Graef Enno 1528. art.7. art.23. art.24. art.26. ende 30. De eenige dienst die God behaecht is geestelijck. D. Calvijn Instit.ij. Dist.43. Item Harm. Matt.12.9. Ende is van 'tbegin der Werelt geestlijck gheweest. Idem Coment. Isai.1.13.

Ioan.4.

De tijdt sal komen, ende is nu, dat de warachtige aenbidders, den Uader in den geest, ende inder waerheyt sullen aenbidden, want de Uader wil soodanighe oock hebben, die hem also aenbidden. God is een geest, ende die hem aenbidden, die moeten hem in den geest ende waerheyt aenbidden.

'tIs kennelijck ende openbaer dat de liefde de Godsaligheydt ofte Godsdienst is, ende voorts dat de Godsaligheydt zy de ware Religie des waren Godes. H. Bul. in oors.der dwalin.fol.9. op Iac.1.27.

In onse gemoet moeten wy hen een Tempel wijen ende onse herten hem heylighen. Idem fo.11. uyt Cyprianus.

Gen huys in des menchen ghemoedt hy heeft ghesticht, doorluchtigh onverderflijc in eeuwigheyt, seer wel begaeft met menigerley cierlijckheyt. In desen Tempel staet een Priester, daer de wacht der deure houdt Ionckvrou Gheloove dach ende nacht, begerende dat den Uader oock Christo vry suyverlijck in eenvoudigheyt geoffert zy: des aenschijns schaemte, des herten onschuldigheyt, vreetsame ruste, lichaems cuysheydt, vreesse Gods, gesparigh leven, en hope goet, een milde hant, altijd bereyt alleen tot goet. Wt Lactant. lib. Institu.vj.cap.10. by H. Bul. Dec.iiij.fermo.v.fol.176.

Maer welke ofte waer, ofte hoedanigh is de Godsaligheydt? namentlijck by den genen die van ghenen Krijgh en weten, die de eendrachtigheyt met alle kracht onderhouden, die oock haren vyanden tot vrunden zijn, die alle menschen als haer broeders lief hebben, die den toorne konnen bedwingen, etc. Wt Lart. lib.v.cap.10. H.Bul.oors. der dwa. fol.9.

De hypocrijten zijn ghemeenlijck de vlijtighste onderhouders vande Ceremonien, de welke nochtans geen sekere merckteeken en zijn vande Godsvruchtigheyt. D. Calvijn. Comment. Gal.5.14. Item Harmo. Matt. 12.1.

De Kerck was vanden beginne des Werelts sonder sacramenten, daer uyt dan volgt dat de Kercke Godes niet en bestaet inde sacramenten, anders en waerder geen kercke gheweest inde Wereldt totter tijdt vande besnijdenisse. D. Musculus in Gene.17.vers.24.obser.4.

Rom.2.28.29.

Dat en is gheen Iode, die uytwendigh een Iode is, oock en is dat gheen besnijdenisse die uytwendich in den vleesche geschiet. Maer die is een Iode die inwendigh verborghen is. Ende de besnijdenisse des herten, is een besnijdenisse, dewelcke geschiedt inden geest, ende niet inde Letter, wiens lof niet en is uyt den menschen, maer uyt God, Ioan.8.39. Deut.10.16.30.6. Ier.4.4. Phil.3.3. Coloss.2.11.12.

Want in Christo Iesu en gelt noch besnijdinghe noch onbesnijdinge, maer dat Gheloove dat door de Liefde werckt. Galat.5.6. of een nieuwe Creatuere, Galat.6.17.